

منابع تاریخ شریعت بیان و دور بهائی
در زبان فارسی از ۱۸۴۴ تا ۱۹۷۸ میلادی

تهیه از : دکتر آهنگ رتانی

در مدت ۱۵۰ سال گذشته صد ها نفر از پیروان این دیانت به نوشتن خاطرات شخصی خویش و شرح احوال دوستان و یا ثبت وقایع تاریخی پرداخته اند که تا حدود امکان به معرفی قریب به چهار صد اثر از آن ها می پردازد .

از آغاز ظهور این آئین تا به امروز سلسله اتفاقاتی در ایران رخ داده که باعث کشته شدن بیش از بیست هزار تن از مؤمنان و آزار و اذیت به عده بی شماری از آنان شده . بالطبع بعد از هر یک از این حوادث ، بازماندگان جزئیات آن وقایع را ثبت نمودند تا آیندگان از آنچه روی داده است مطلع و آگاه و متنبه شوند .

حجم ، تعداد و نوع این آثار ، در دوره های مختلف در اثر عوامل متعدد متفاوت بوده است . فی المثل ، در دوران حضرت باب چون مؤمنان اولیه اکثراً در بدر و آواره و یا از ترس دشمنان در خفا و پنهان به سر می بردند و یا عده کثیری از آنان به شهادت رسیده و یا خانه و زندگانی شان مورد غارت قرار گرفته ، مقدار قابل ملاحظه ای از این خاطرات باقی نمانده . ولی همچنانکه حضرت باب در کتاب ' دلائل سبعه ' پیش بینی فرموده بودند که نفوس محقق و مطلعی وقایع تاریخی ایام ظهورش را خواهند نگاشت ، طولی نکشید که عده زیادی پس از تحقیق ها و بررسی ها به شرح وقایع آن ایام پرداختند .

در دوران های بعدی ، فی المثل ، بعد از وقایع مشهور یزد در ۱۳۰۷ و ۱۳۲۱ هـ . ق .، عده ای از مؤمنان با دقت خاصی به جمع آوری و ثبت اطلاعات پرداختند که مجموعه های مدون و مشروح آن وقایع اساس معلومات ما را در باره آن حوادث تشکیل می دهند .

نگارش این قبیل خاطرات و ثبت جزئیات وقایع بیشتر در دهه آخر حیات حضرت

بهاء الله مشاهده می شود چه که حضرتش چند تن از اصحاب را به نگارش این رسائل تاریخی واداشت. همچنین، در ایام حضرت عبد البهاء و اوائل دوره حضرت شوقی ربانی، عده کثیری حسب الامر به نگارش اطلاعات و خاطرات و ثبت معلومات پرداختند و از آن زمان جامعه بهائی بتدریج به این مطلب اساسی توجه بیشتری معطوف داشته است.

نگارش این نوع خاطرات در طی دو دهه گذشته که دو باره تهاجم و حمله علیه این جامعه شدت یافت به اوج خود رسید. هزاران نفر شرح وقایع و شهادت شهدا را با مدارک و اسناد ثبت و ضبط کردند. اما چون بحث در باره آن ها از موضوع این مقاله خارج است، از ذکر آن ها می گذریم.

یکی از مشخصات ممتاز این خاطرات، شرح مشاهدات و ثبت بیانات شفاهی شارعین دیانت است که با توجه به اهمیت و ارزش آن ها برای آیندگان، پیوسته سعی شده است که بطور دقیق جزئیات وقایع دوره زیارت یادداشت شود که میزان و تعداد این نوشته ها در دوران های مختلف، متفاوت است.

در دوره حضرت باب، نظر باینکه اغلب ایام رسالت آن حضرت در تبعید و زندان گذشت تنها عده قلیلی از مؤمنان سعادت زیارت ایشان را یافتند و آن عده هم که موفق شدند، توانائی و فرصت نوشتن پیدا نکردند. بطور کلی، مؤمنان آن دوره بیشتر به تسوید و استنساخ آثار حضرت باب، وقایع مربوط به حیات و اثبات ظهور آن حضرت و نیز شرح احوال مؤمنان و شهدای آن دوره پرداختند. و با اطمینان می توان گفت که اغلب این مؤمنین قدرت و یا جرئت ثبت کامل وقایع را نداشته اند و یا نوشته های مخفیانه آن ها از میان رفته و در حال حاضر در دسترس ما نیستند. اکثراً آنچه باقی مانده است از نوشته هائی است که در دهه دوم و سوم به رشته تحریر در آمده.

در دوره حضرت بهاء الله عده زیادی در بغداد و ادرنه و عکا بشرف حضور مشرف گشتند ولی به علل مذکور، مشاهدات و مسموعات خود را فقط بطور شفاهی به دیگران نقل کردند. بنا بر این خاطرات کتبی از آن ایام نادر و کمیاب است.

در دوران حضرت عبد البهاء عده زیادی توانستند شرح ایام تشریف خود را بنگارند و مشاهدات و مسموعات خویش را ثبت دفتر و کتاب کنند. در دهه اول ایام حضرت شوقی

رتانی، مخصوصاً از عده زیادی از قدمای اصحاب در خواست شد که خاطرات و اطلاعات خویش را بنویسند. در نتیجه گذشته از شرح وقایع، تعداد مجموعه های خاطرات و اطلاعات هم بطور قابل ملاحظه ای فزونی گرفت.

بطور کلی و اعم، نوشته های نویسندگان شامل خاطرات و بیان محفوظات و شرح مسموعات است که در بسیاری از موارد به گونه تاریخ نویسی و یا نگارش تذکره ها و یا تشریح و تصویر حماسه های روحانی جلوه گر و نمودارند.

لازم به یاد آوری است، نگارنده در این مقاله فقط به معرفی آثاری پرداخته که با این آثار از نزدیک آشنائی داشته و یا نسخه ای از آن ها در دسترس بوده. بدون تردید، آثار متعددی موجودند که نگارنده به آن ها دست نیافته است. امید است با تحصیل بیشتر این آثار بتوانیم به معرفی آن ها نیز نوبت بیاوریم.

بعضی از نویسندگان منصف ایرانی که بهائی نبوده اند، وقایع تاریخ آئین بهائی را منصفانه و بی طرفانه مرقوم داشته اند که در این جا ذکری از این ها و نوشته هایشان به میان نیامده است. همچنین از نوشته های هزاران نویسنده غیر ایرانی، اعم از بهائی و غیر بهائی، شرحی نگاشتیم. و بالاخره، باید به خاطر داشت که منابع تاریخ شریعت بهائی منحصر به این خاطرات و تذکره ها و تاریخ ها نیست. چه که بسیاری از مکاتبات شخصی، مقالات روزنامه ها، عکس ها و مدارک دیگر می توانند منبع اطلاعات باشند.

اگر به نوشته های مؤمنین اولیه ایرانی بدقت بنگریم، متوجه این حقیقت می شویم که این نوشته ها کمتر صورت خاطره نگاری و یا ' اتو بیو گرافی ' دارند و در هر حال این نوشته ها بسه دسته مشخص و معلوم قابل تقسیم اند :

۱- خاطره های شخصی : غالباً این نوشته ها شامل شرح احوال و کیفیت زندگانی شخص نویسنده است که مشاهدات و خاطرات خود را از حادثه ای نیز شرح داده و یا به تشریح وقایع ایام تشریف خویش پرداخته است.

۲- تذکره ها : اکثراً بر اساس یاد بود ها و خاطرات بعضی از مؤمنان آن ادوار فراهم گردیده است و نویسنده محاسن فرد معلومی را بر شمرده و زحمات و صدماتی را که تحمل

نموده مرقوم داشته است .

۳- تاریخ ها : نویسنده شرح وقایع تاریخی را بر اساس مشاهدات و اطلاعات شخصی و

یا به مساعدت مسموعات خویش و یا به موجب مدارک و اسناد نوشته است .

در این مقاله به معرفی ۲۸۹ اثر، از میان جمیع آنچه که در طی ۱۵۰ سال گذشته

بوسیله مؤمنان ایرانی نوشته شده است می پردازیم . نا گفته معلوم است چون از گوشه و کنار

آثار دیگری از قدما بدست آید بر تعداد این رقم افزوده خواهد شد .

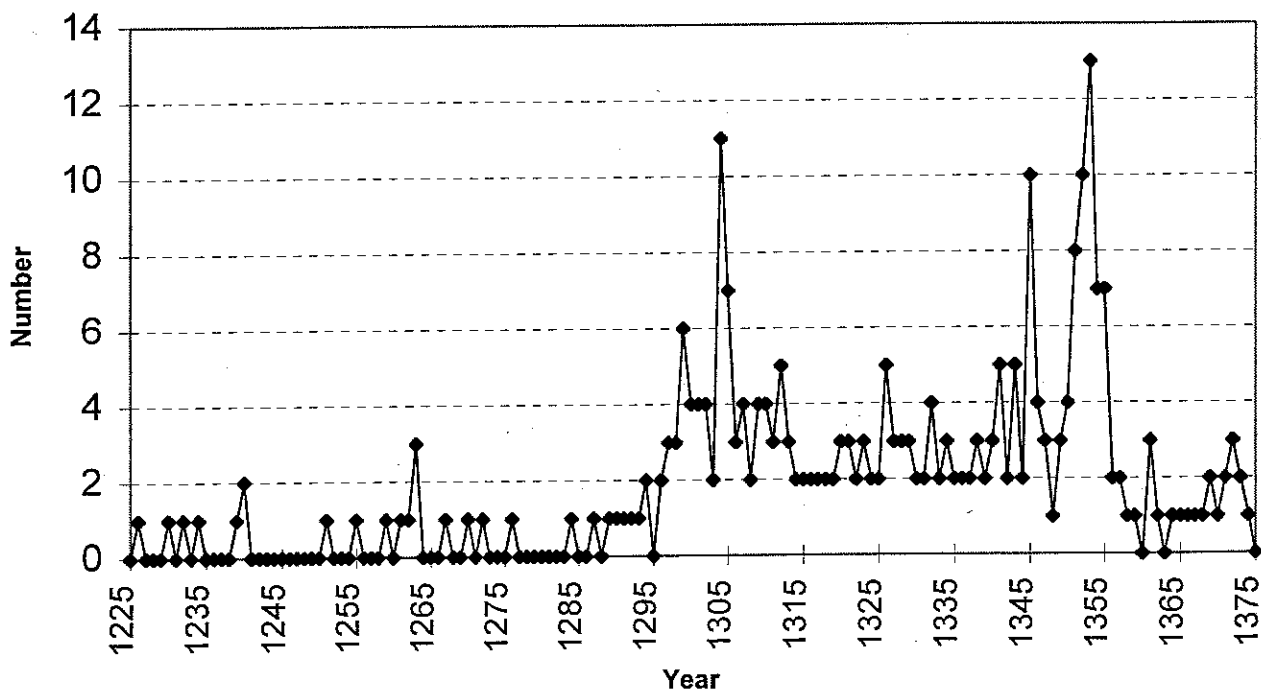
آثار	خطی	چاپی	مجموع
خاطرات	۱۵۷	۲۹	۱۸۶
تذکره ها	۳۸	۶۰	۹۸
تاریخ ها	۶۶	۳۹	۱۰۵
مجموع	۲۶۱	۱۲۸	۳۸۹

قابل توجه است که قسمت اعظم از تواریخ شخصی به طبع نرسیده و در دسترس جامعه قرار نگرفته. این آثار طبع نشده در نسخه های معدودی موجودند و خواندن آن ها غالباً خالی از اشکال نیست.

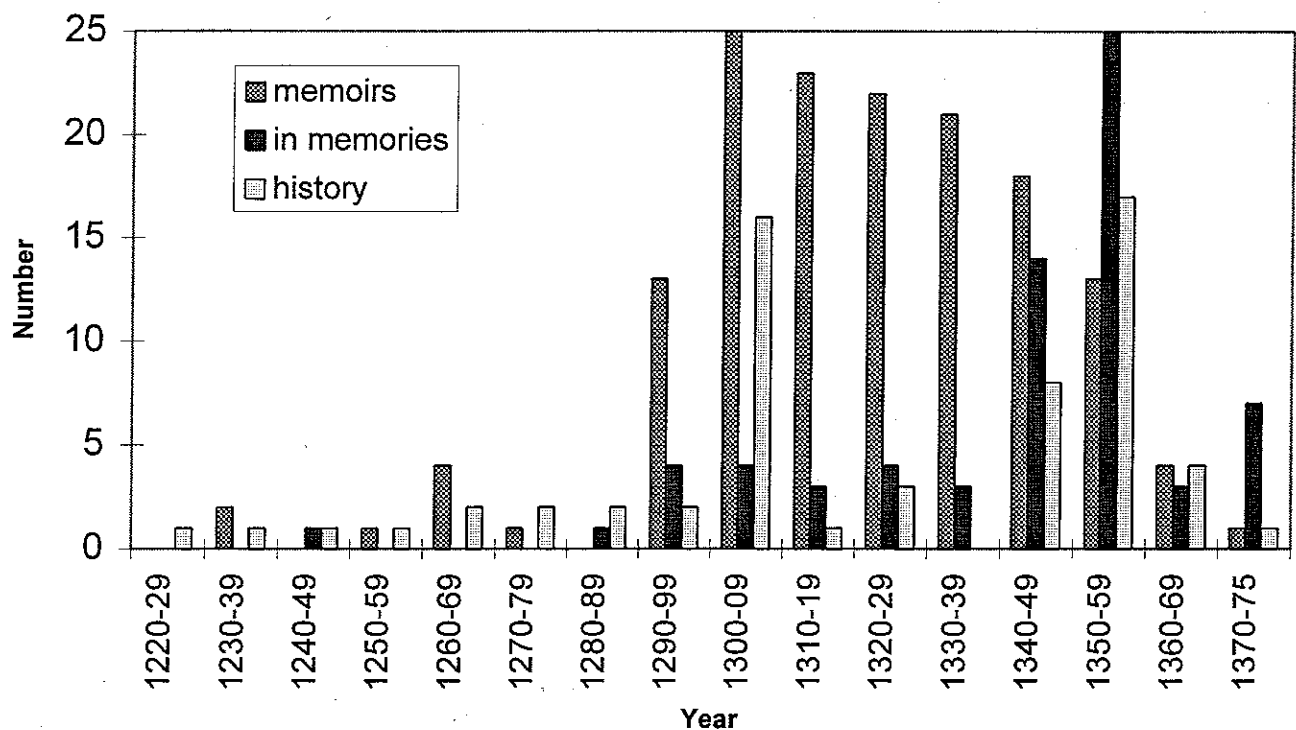
تعداد صفحات طبع شده	تعداد صفحات خطی	مجموع	
۶۵۱۵	۳۲۴۶۷	۱۳۸۹۸۲	خاطرات
۱۷۳۵۵	۶۳۱۵	۲۳۶۷۰	تذکره ها
۱۳۳۸۰	۱۸۹۷۴	۳۲۳۵۴	تاریخ ها
۳۷۲۵۰	۵۷۷۵۶	۹۵۰۰۶	

آشکار است که هم از حیث تعداد و هم از نظر حجم، آنچه تا کنون طبع گردیده، حدود یک سوم از آثار موجود است.

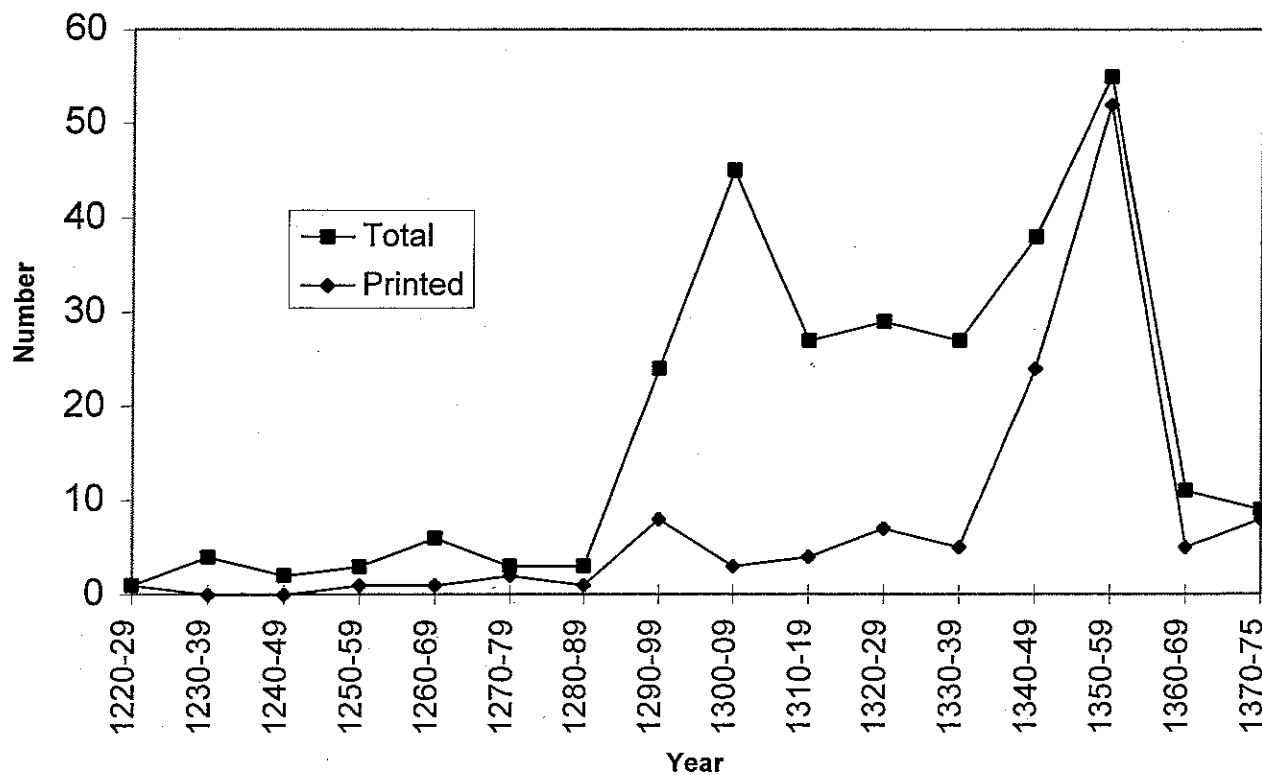
آثار قدما که در این مقاله معرفی میگردند بیش از نصف آن ها سال تحریرشان مشخص است. از این رو میتوان افزایش سالیانه این نگارشات را ترسیم نمود.

همینطور میتوان تعداد آثار را بر حسب تقسیم بندی به خاطرات، و تذکره ها و تاریخ ها، در هر دهه نشان داد.

همچنانکه ملاحظه میگردد، نگارش خاطرات شخصی از اوائل ۱۲۹۰ ش. افزایش قابل ملاحظه ای داشته، و نیم قرن بعد، نگارش تواریخ عمومی که مبتنی بر این خاطرات خصوصی اند آشکارا ازدیاد یافتند. و نیز میتوان با ترسیم نموداری تعداد آثار طبع شده را نسبت به تعداد کلی آثار در یک قرن و نیم گذشته مجسم و تصور کرد.

آشچی، آقا حسین. تقریرات آشچی. تاریخ تحریر ۱۹۲۵ م. خط ملک خسروی، ۱۴۹ ص. بنا به تقاضای فاضل مازندرانی و تصویب حضرت شوقی ربّانی، آقا حسین آشچی خاطرات خویش را از حوادث بغداد، اسلامبول، ادرنه و عکا بیان نموده و آقا عبد الرسول کاشانی آن ها را نوشته است. نامبرده که در سیزده سالگی با پدرش، محمدجواد کاشانی، به بغداد آمد به شغل های مختلفی مشغول شد و بالاخره به سمت آشپز حضرت بهاء الله به کار پرداخت. وی در سفرهای اسلامبول، ادرنه و عکا همواره همراه بوده و پیوسته ملتزم خدمت و بسال ۱۹۲۵ م. در حیفای رحلت نمود. تقریرات آشچی، خاطراتی است جالب و موثق و قابل توجه و از نظر مطالعه ایام حضرت بهاء الله حائز اهمیت.

آواره، عبد الحسین. کواکب الدرّیه فی مآثر البهائیه، جلد اول، مصر: ۱۹۲۳ م. ۵۷۵ ص، جلد دوم، مصر: ۱۳۴۱ ق. ۲۴۷ ص.

قسمت اول جلد اول، از دوران شیخ احمد اجسائی شروع و سپس وقایع دوران حضرت باب مشروحاً بیان می شود. در قسمت دوم که حاوی عکس های تاریخی است، شرح ایام حضرت بهاء الله است. احوال عده ای از اصحاب و شهدا تشریح می گردد. جلد دوم، بیان دوران حضرت عبد البهاء، شرح حال حرم حضرت بهاء الله و جناب میرزا مهدی و بهائیه خانم است. در این جلد از بعضی از ابنیه و نیز از شعائر بهائی گفتگو می شود. این کتاب که با انشائی زیبا نوشته شده شامل اطلاعات و مدارک مفید تاریخی است. ولی از اشتباهات تاریخی هم خالی نیست.

آواره، عبد الحسین. احتفال سر سال صعود حضرت عبدالبهاء، حیفای: ۱۹۲۲ م. ۵۱ ص. نویسنده در سالروز ارتحال حضرت عبد البهاء در حیفای حاضر بوده و در جلسه بزرگی که به این مناسبت بر پا کرده بودند شرکت داشته است. وی شرح برگزاری و تعدادی از تلکرافات واصله را نقل نموده است. پنج صفحه پایان، مقاله ای است که منیره خانم حرم حضرت عبد البهاء به همین مناسبت نوشته اند.

ابن اصدق، محمد علی. یاد داشت ها. خطی. ابن اصدق شرح خاطرات مفصل خود را از دوران پدر خویش نوشته و شرح سفرهای خود را نیز بیان داشته است.

احمد زاده میلانی، علی اکبر. در خصوص ردیه شیخ الاسلام. خطی، ۷ ص. ملا عبد السلام اصلاً از اهالی سیسان بوده، ولی در شهر تفلیس، شیخ الاسلام و مرجع امور انام گشته است. برادران احمد اف که در تفلیس اقامت و تجارت داشتند بدیدن عبد السلام میرفتند و آئین بهائی را باو ابلاغ میکردند. نامبرده پس از مطالعه کتاب ایقان، اعتراضات خود را نوشت. ایرادات و اعتراضات وی مبنای تألیف کتاب مشهور فراند تألیف میرزا ابوالفضل گلپایگانی گردید.

احمد زاده میلانی، علی اکبر. تاریخ امری میلان و اسکو. خطی، ۱۹ ص. این رساله تاریخچه ای است مختصر از وقایع میلان و اسکو تا سال ۱۳۴۲ ق. نویسنده ورود ملا یوسف علی اردبیلی را به میلان و خدماتش را شرح داده. شرح احوال مؤمنان اولیه و شهدای آن نواحی را مرقوم داشته است.

اریاب، روحی. حکایات امری برای اطفال. در پنج جلد، طهران: بین سال ها ۱۳۴۳ و ۱۳۵۱ ش. مجموعاً ۴۳۴ ص. در این دوره کتاب داستان هائی شیرین و آموزنده از گوشه و کنار تواریخ دیانت بهائی، بزبان ساده برای نوجوانان گرد آمده است.

اریاب، فروغ. اختران تابان. در دو جلد: جلد اول، طهران ۱۳۵۲ ش. ۴۴۱ ص. جلد دوم، هندوستان: ۵۲۵ ص، ۱۹۹۰ م. جلد اول، در چهار قسمت مربوط به دوران طلعات مقدسه است و شامل شرح احوال ۵۶ تن از بانوانی است که در آن ادوار مصدر خدمات بوده اند. جلد دوم، شامل پنج فصل و یک خاتمه که در آن به شرح حیات و خدمات و صدماتی که بر ۹۷ نفر دیگر از نسوان بهائی وارد آمده پرداخته است. نویسنده در هر قسمت منبع اطلاعات خود را مشخص نموده و کتابی ارزنده و بهجت افزا فراهم آورده است.

اریاب، فروغ. داستان های آموزنده. طهران: ۱۳۵۲ ش. ۱۲۳ ص. نویسنده چند خاطره از سفرهای حضرت عبد البهاء به اروپا و امریکا را که مناسب و در خور تجربیات جوانان بوده جمع آوری و تدوین کرده.

ارباب، فروغ. مثل اعلیٰ. ایران، ۱۳۵۴ ش. ۱۰۳ ص.
شامل مختصری از شرح حیات حضرت عبدالبهاء از دوران کودکی تا زمان رحلت آن حضرت می
باشد. این کتاب برای استفاده نوجوانان تهیه شده است.

اردستانی، عبدالحسین. خاطرات. خطی.
نویسنده خاطرات زندگی خود را که شامل بعضی از سفرهای تبلیغی وی باتفاق فاضل مازندرانی به
عراق و شهرهای ایران بوده است مرقوم داشته است.

اشراق خاوری، عبدالحمید. مختصری در شرح حال حضرت ولی محبوب امرالله. طهران :
۱۳۵۳ ش. ۸۸ ص.

شرح حیات حضرت ولی امرالله در چهار قسمت بیان شده : نسب حضرت شوقی ربّانی، شرح
حیات و ارتحال آن حضرت و فهرستی از آثار ایشان، باضافه توضیحات مختصری در باره این آثار.

اشراق خاوری، عبدالحمید. نورین نورین. ایران : ۱۳۴۶ ش. ۳۰۷ ص.
در این کتاب زندگانی و شهادت نورین نورین، سید حسن و سید حسین ملقب به سلطان الشهداء و
محبوب الشهداء تشریح و از بلایا و مصائبی که بر خانواده های آنان وارد آمد سخن گفته شده
است. الواح مبارکه و زیارت نامه های مربوط به آن ها نیز ثبت گردیده. عکس ها و نمونه های
دستخط آنان و مدارک تاریخی دیگر اضافه شده است.

اشراق خاوری، عبد الحمید. غصن الله الاطهر. ۱۹۷۰ م.، خطی.
نویسنده به مناسبت یکصدمین سال شهادت میرزا مهدی، ملقب و مشهور به غصن الله الاطهر،
شرح زندگی آن حضرت را نوشته است.

اشراق خاوری، عبدالحمید. اقداح الفلاح. جلد اول : ایران، ۱۳۵۳ ش. ۴۸۴ ص. جلد دوم : ایران،
۱۳۵۵ ش. ۲۴۶ ص.

این اثر در حقیقت سفرنامه مؤلف به قم، اصفهان و شیراز است که در آن علاوه بر شرح بناهای
تاریخی و مذهبی این شهرها در باره مطالب استدلالی فراوانی نیز سخن گفته است.

اشراق خاوری، عبد الحمید. دوستان شرح پریشانی من گوش کنید. ایران : ۱۳۵۱ ش. ۴۶

ص .

نویسنده ضمن بیان خاطرات و شرح ایمان خویش به دیانت بهائی، صورت جامعی هم از تألیفات خود به دست داده است .

اشراق خاوری، عبد الحمید . تاریخ امری ملایر و همدان . تاریخ تحریر : ۱۳۰۹ ش . خطی، ۲۲۵ ص .

نویسنده ورود و اقامت موقتی قره العین را به همدان شرح میدهد و در باره وقایع مربوط به سال های ۱۲۶۲ ق . و ۹-۱۲۶۸ ق . نیز مطالبی می نویسد .

اشراق خاوری، عبد الحمید . تقویم تاریخ امر . طهران : ۱۳۴۵ ش . ۳۶۵ ص .
وقایع مهمه ۱۲۰ سال اول دور بهائی، در ذیل هر سال قمری تنظیم شده است . و مطالب مشروحی در باره بعضی از وقایع، مانند شهادت شهدای سبعة یزد باضافه الواح مبارکه در ۲۶ صفحه در آخر کتاب آمده است . در این کتاب بعضی اشتباهات قلمی دیده می شود .

اشراق خاوری، عبد الحمید . آفاق و انفس . در نه جلد، خطی .
نویسنده شرح زندگانی، مسافرت ها، ملاقات و گفتگوهایش را با اشخاص مختلف، به تفصیل نگاشته است . باضافه مطالبی متنوع و مطلوب .

اشراقی، احمد . تاریخ مختصر مظاهر مقدسه . ایران، ۱۳۴۷ ش . ۱۵۹ ص .
نویسنده در این کتاب، در نه قسمت شرح زندگانی و هدف نهائی انبیای آلهی را بیان کرده و بزبان ساده، زندگانی حضرت باب و حیات حضرت بهاء الله را نوشته است .

اشرف، قدسیه . خوش ترین روزهای زندگی . آهنگ بدیع، شماره ۱۳۶، صفحات ۱۷ تا ۲۸ .
شرحی است از مسافرت حضرت عبدالبهاء به امریکا . سپس سفر نویسنده به حیفا در سال ۱۹۱۹ م . شرح داده شده .

اصفهانی، میرزا اسد الله . یادداشت ها . خط نویسنده، ۱۶۲ ص .
این کتاب شامل خاطرات و مدارکی در باره تشکیل اولین محفل روحانی بهائیان طهران از ۱۸۷۹ م . و ذکر وقایع بعد از آن است .

اصفهانی، میرزا اسد الله. سرگذشت حمل عرش مطهر حضرت ربّ اعلیٰ. خطی.
انتقال عرش حضرت باب را در سنه ۱۸۸۶ م. از امام زاده زید طهران به منازل مختلفه شرح داده که
بالاخره عرش مبارک را از راه قم، قمرود، کاشان، اصفهان، نجف آباد، خونسار، گلپایگان،
خمین، خرم آباد، کنگاور، صحنه بیستون، کرمانشاه و خانقین، به بغداد رسانده و از کنار
شط فرات به شام و بیروت برده که سرانجام به سال ۱۸۹۹ م. به شهر عکا رسیده است.

اصفهانی، آقا سید عبد الرحیم. خاطرات. خطی.
نویسنده آن قسمت از خاطرات خویش را که مربوط به زندگانی وی در اصفهان و طهران بوده مرقوم
داشته.

اصفهانی، میرزا محمد تقی. تاریخ امری کاشان. خطی،

اصفهانی، میرزا حیدر علی. بهجت الصدور. هندوستان : ۱۳۳۱ ق. ۵۳۰ ص. تجدید چاپ
آلمان ۱۹۸۲ م.

میرزا حیدر علی، حسب الامر حضرت عبدالبهاء، شرح حیات و کیفیت ایمان و سفرهای متعدد
خود را در یک مقدمه، نه بهجت (فصل) و یک مؤخره مرقوم داشته است. ۱ : در ایمان به حضرت
اعلیٰ. ۲ : در ظهور مکلم طور. ۳ : مسافرت به ادرنه و زیارت حضرت بهاء الله. ۴ : مسافرت به
مصر و اسارت در سودان. ۵ : مسافرت به عکا. ۶ : سفر به ایران. ۷ : تشرف مجدد. ۸ :
اشراق نیر میثاق. ۹ : در خدمت حضرت عبد البهاء.

نویسنده ضمن شرح حیات خود به تشریح بسیاری از مطالب اخلاقی و مکارم انسانی پرداخته است.
مطالب آموزنده این کتاب با بیانی شیرین اما با انشائی مشکل و نا مانوس مرقوم گردیده. گویا
ابوالقاسم فیضی این کتاب را خلاصه و به انگلیسی ترجمه کرده است.

اصفهانی، میرزا حیدر علی. شرح احوال میرزا ابوالفضل. ۱۹۱۵ م. ۵۷۶ ص. این کتاب به خط
نور الدین زین موجود است.

میرزا حیدر علی، حسب الامر حضرت عبدالبهاء، شرح احوال میرزا ابوالفضل را تا پایان زندگی
وی، مشروحاً مرقوم داشته است.

اصفهائی، صدرالدین. تاریخ امری آباده. تاریخ تحریر: شعبان ۱۳۴۴ ق. خطی، ۱۸۳ ص.
شرح در گیری دوم در نیریز (۱۲۶۹ ق.)، آوردن اسرا و سرهای شهداء به آباده، دفن سرها در
آباده، حرکت اسرا به طهران، اقبال و ایمان سراج الحکما و ملا محمد حسین، مؤمنان آباده،
انتشار شریعت بهائی در دهات اطراف، (همت آباد، درغوک و کوشکک)، شرح حال جناب
میرزا اشرف و شهادتش در اصفهان، خرید زمین مدفن رؤس الشهداء (محل دفن سرهای ۲۰۳ تن از
شهدای نیریز)، شهادت میرزا علیخان کوشککی، تأسیس مدارس دخترانه و پسرانه در آباده از
مطالب این کتاب است.

افروخته، دکتر یونس خان. خاطرات نه ساله. طهران : ۱۳۳۲ ش. ۵۸۰ ص.
نویسنده خاطرات خود را از دو نوبت اقامت خویش در ارض مقدس (سه ماهه و نه ساله) که در
محضر حضرت عبدالبهاء، در حالی که بخدمت نویسندگی و ترجمه اشتغال داشته مرقوم فرموده.
وی شاهد بسیاری از وقایع خطیر آن دوران بوده است.
مطالب مهمه ای در باره بهائیان و انقلاب مشروطیت ایران در چاپ دوم (طهران : ۱۳۴۷ ش. ۵۴۶
ص.)، از این کتاب حذف گردیده است.

افروخته، دکتر یونس خان. ارتباط شرق و غرب. ایران : ۱۳۱۰ ش. ۱۷۷ ص.
نویسنده در این کتاب از مسافرت های خود به کشور های اروپائی، خصوصیات شهرها، وضع
تشکیلات بهائی و پیشرفت جوامع بهائی در آن نواحی سخن گفته و عکس هائی مهم و تاریخی از
اجتماعات بهائی را ضمیمه کرده است.

افنان، ابو القاسم. بیت الله الاکرم. تاریخ تحریر : ۱۹۸۲ م. خطی، ۶۳ ص.
نویسنده تاریخ دو قرن گذشته بیت مسکونی حضرت باب را که خود عهده دار تولیت آن است نوشته
و در باره ساختمان و تعمیرات آن بیت مکرم توضیحاتی را نگاشته است. این رساله شامل قسمتی
از مذاکرات نبیل زرنندی و پدر نویسنده، میرزا حبیب الله افنان است. بعضی از الواح مبارکه در مورد
این بیت نیز درج گردیده. مختصری از این مطالب در مجله عنده لیب در ۱۹۸۴ م. طبع شد.

افنان، ابو القاسم. خاطراتی از مشکین قلم. ۱۹۸۳ م. خطی، ۱۱ ص.
نویسنده خاطرات پدر خود، میرزا حبیب الله افنان را از هنرمند مشهور، مشکین قلم، نوشته
است.

افنان، ابو القاسم. لثالی سیاه. کانادا، ۱۹۹۲ م. ۶۵ ص.
این کتاب متن فارسی کتاب
است که در شرح احوال خدام سیاه حضرت باب و حضرت
بهاء الله برشته تحریردر آمده.

افنان، ابو القاسم. چهار رساله تاریخی در باره طاهره قره العین. سوئیس (آکادمی لندک) : ۱۹۹۱
م. ۱۱۲ ص.

مؤلف شرح احوال قره العین را از قول : حضرت عبد البهاء، آقا محمد مصطفی (بغدادی)، شیخ
محبی الدین کردی و شیخ کاظم سمندر نقل کرده و بعضی از آثار منظوم قره العین را بعلاوه مطالب
دیگر ضمیمه نموده است.

افنان، میرزا حبیب الله. تاریخ امری فارس و شیراز. خطی، ۶۰۰ ص.
قسمت عمده این کتاب شرح احوال شخص نویسنده بعد از مراجعت از مصر است. قسمت دیگر
نقل عین گفته های پدر خود، آقا میرزا آقا نور الدین است. این دو نفر از رجال مهم بهائی در
فارس بوده اند. اکثر وقایع جامعه بهائیان فارس در آن زمان به حیات این دو نفر مربوط بوده
است.

افنان، میرزا حبیب الله. تاریخ حیات. خطی، ۲۱۰ ص.
نویسنده که شاهد و ناظر حوادث مهمی در تاریخ امر بهائی بوده است دوران کودکی خویش را در
دامان حرم حضرت باب در شیراز گذرانده و بعدها بمدت نه ماه در عکا و در همسایگی حضرت
بهاء الله (سال آخر حیات آن حضرت) سکونت داشته است. و سپس هنگام اقامت در مصر بارها به
عکا مسافرت کرده و به درک محضر حضرت عبد البهاء نائل آمده است. این کتاب، وقایع بعد از
ارتحال حضرت بهاء الله و مساعی و توفیقات حضرت عبد البهاء را در حفظ یگانگی و وحدت
جامعه بیان می کند.

انوری، دکتر نور الدین. داستانی از زندگی جمشید بهرام حسین آبادی (انوری). تاریخ تحریر :
فوریه ۱۹۹۴ م. خط نویسنده، ۵۷ ص.

دکتر انوری ضمن شرح حال مفصل اجداد خود، در باره زندگانی پدر خویش، جمشید بهرام و
داستان تصدیق و ایمان وی و ذکر خدماتش مطالبی نوشته و الواح مبارکه را ضمیمه کرده است.

انوری، نشاط. خاطرات حیات. ۱۲۷ ص. بخط مؤلف موجود.
قسمت اول این خاطرات (تا ص ۴۸) تاریخ روابط عمومی زردشتیان با دیانت بهائی و اقبال و ایمان اینان به این ظهور و وقایع مربوط به بهائیان زردشتی نسب حسین آباد یزد میباشد. از ص ۵۵ تا ۱۱۱ شرح تشریف سی روزه نویسنده به حضور حضرت شوقی ربّانی در ژانویه ۱۹۲۹ م. و ما بقی آن شرح زندگانی وی در حسین آباد و خدمات فرهنگی اوست. صفحاتی از این کتاب نیز به کیفیت مهاجرت نویسنده و خانواده وی به کانادا اختصاص داده شده است.

بالیوزی، حسن. ادوارد براون و دیانت بهائی. خطی، ۱۹۸ ص.
این کتاب در حقیقت ترجمه فارسی متن انگلیسی کتابی است بهمین نام که تألیف خود نویسنده است. مؤلف تحقیقات و آثار ادوار براون را در باره شریعت بیان و دیانت بهائی مورد مطالعه و بررسی قرار داده و بعضی از خاطرات پدر خود، موقرالذوله و مکاتبات او را با براون به کتاب افزوده است.

بالیوزی، حسن. سرگذشت موقرالذوله. خطی، ۱۶۶ ص.
نویسنده سرگذشت پدر خویش، موقرالذوله را که در سال های ۱۲۹۰ تا ۱۲۹۴ ش. حکمران بنادر خلیج فارس بوده مرقوم داشته. موقرالذوله پس از خاتمه خدمت دولتی به هندوستان می‌رود و سر انجام در ۱۳۰۰ ش. رحلت می‌کند. از صفحه ۵۲ تا آخر کتاب یاد داشت های روزانه خود موقرالذوله ثبت گردیده است.

بختیاری، اسفندیار. تحفة طاهره. کراچی: ۱۳۱۲ ش. ۴۸ ص.
این کتاب شرح احوال و شهادت قره العین است که از تذکرة الوفا اقتباس شده. بعضی از اشعار قره العین نیز درج گشته.

بشروئی، میرزا بدیع. نوزده سال شادمانی. خطی، ۴۱۸ ص.
نویسنده در نوامبر ۱۹۰۲ م. به شهر حیفا وارد شده و سال ها در آن شهر سکونت داشته، وی خاطرات و مطالب جالب دوران نوزده ساله اقامت خود را در باره حضرت عبدالبهاء و حضرت شوقی ربّانی، اکثراً بصورت روزنامه نگاشته است. و مقداری از مطالب کتاب به چگونگی ایام اقامت و تحصیلات نویسنده در بیروت مربوط می شود.

بشیر آلهی، آقا عبد الحسین. تقریرات مرحوم صنیع السلطان. تحریر مرداد ۱۳۰۶ ش. خطی. صنیع السلطان، فرزند آقا محمود نراقی در اواخر ایام زندگیش از خاطرات خود در باره میرزا کمال الدین نراقی و برادرش آقا میرزا محمود و نیز از پی گیری ناصرالدین شاه در قلع و قمع بابیان پس از حادثه تیر اندازی به شاه، صدمات وارده بر پدر خویش، رفتن این خانواده به آذربایجان و آفشار، تحمل مصائب و بلیات وارده، غارت بهائیان نراقی، و بالاخره گرفتاری بهائی های طهران در ۱۳۰۰ ق. سخن می گوید و بشیر آلهی این سخنان را بروی کاغذ آورده است.

بصاری، دکتر فروغ الله. شرح حال آقا ابو طالب شه میرزادی. خطی، تاریخ نامعلوم.

بصاری، دکتر فروغ الله. تاریخ شیخ طبرسی، رشت و قزوین. خطی.

بغدادی، محمد مصطفی. تاریخ حیات والد. خطی، ۱۴ ص. نویسنده در این رساله از خاطرات دوران نوجوانی، و ملاقات با قره العین و سفری که باتفاق پدر خود، محمد شبل العراقی و حضرت طاهره به ایران کرده است سخن می گوید. ترجمه فارسی این نوشته در کتاب 'چهار رساله تاریخی در باره طاهره' تألیف ابو القاسم افغان ثبت گردیده است.

بمان، خسرو. رساله نوید جاوید. بمبئی: ۱۳۳۶ ق. ۱۲۷ ص. نویسنده که از بهائیان زردشتی نسب است داستان زندگانی خود، چگونگی مسافرتش به امریکا و ملاقات با بهائیان آن دیار را شرح میدهد. ضمناً دلائل و براهین خود و یاران دیگر را در اثبات این ظهور اضافه می کند.

بنای یزدی، استاد علی اکبر. تاریخ عشق آباد. خطی، ۴۰۷ ص. این کتاب در واقع خاطرات و شرح مشاهدات و اطلاعات نویسنده در باره حوادث و وقایع مختلف است که از جمله آن ها، شهدای سبعة یزد، اشرف زنجان، ملاقات نویسنده با عندلیب، ملاصاق شهید، آقا میرزا حسین زنجان و افراد دیگر را نام برده. علاوه بر این ها مسافرت های خود را به یزد و عکا و نیز چگونگی اقامت خویش را در عشق آباد و همچنین مشکلات آن شهر، ساختمان مشرق الاذکار را که خود در ساختمان آن نقش اساسی و عمده داشته است توضیح داده و کتابی سودمند و حاوی مطالب دلنشین فراهم آورده است.

بهائی، علی اصغر. تاریخ داویه. طهران ۱۳۰۰ ق. خطی، ۱۲۳ ص، (خط حاجی آقا بیروجنی که در ۱۳۲۳ ق. تحریر شده است).

نویسنده که ظاهراً جزء دستگیر شدگان بهائی از طهران بوده است، چگونگی گرفتاری قریب ۷۰ نفر از بهائیان را که بامر کامران میرزا در سال ۱۳۰۰ ق. به زندان افتاده بودند شرح داده است. از جمله افراد سرشناس این گروه: حضرات ابوالفضائل، ملامحمد رضای یزدی، آقا سید علی اُرسی دوز، استاد حسین نعلبند بوده اند. نویسنده کیفیت جلسات استنطاق را نیز به طور مشروح نوشته است.

بهائی، میرزا علی محمد خان. تاریخ شهدای سبعة یزد. آهنگ بدیع، سال ۲۶، شماره ۱۲، صفحات ۸-۳۸۱

نویسنده کارمند دستگاه حکومتی یزد بوده و در ابتدا از شریعت بهائی خبری نداشته است. وی در سال ۱۳۰۷ ق. شاهد شهادت هفت تن از بهائیان یزد گشته از بی گناهی و مظلومیت شهدا متأثر شده و به تحقیق در امر بهائی پرداخته است. نامبرده خاطرات خود را از آن واقعه نوشته و شهادت ملا ابراهیم مسئله گو و حوادث بعدی را نیز شرح می دهد.

بی بی صغری، حاجیه. شرح احوال. طهران: آهنگ بدیع، مهر و آبان ۱۳۵۲ ش. صفحات ۲۸-۲۹

بی بی صغری چگونگی تأسیس اولین دبستان دخترانه بهائی یزد را در سال ۱۲۹۶ ش. بنام دبستان تربیت توضیح داده است. او دوران دو ماهه تشریف خود را در محضر حضرت عبد البهاء در حیفا تشریح کرده است.

بیضاء، سید ابوالقاسم. تاریخ بیضاء. تاریخ تحریر: ۹ رجب ۱۳۲۳ ق. خطی ۴۰۰ ص. نویسنده که خود شاهد جریان فتنه و وقایع یزد بوده است شروع فتنه و مصائب را ۱۸ ربیع الاول ۱۳۲۱ و خاتمه آن را ۱۹ ربیع الثانی همان سال ثبت نموده. وی پس از خاتمه آن طوفان دلخراش از تمامی خانواده های شهداء اطلاعات لازمه را تحصیل و یادداشت کرده. آنگاه به دهات اطراف نیز مسافرت نموده و تحقیقات کافی بعمل آورده و سپس به نکارش این تاریخ کم نظیر پرداخته است. این کتاب، تاریخی است موثق و معتبر که مورد توجه و عنایات حضرت عبد البهاء قرار گرفته است.

بیضائی، نعمت الله. تذکره شعرای قرن اول بهائی. در ۶ جلد، این تذکره جامع ترین مجموعه ایست که از شرح احوال و نمونه آثار سراینندگان بهائی فراهم آمده است و از شش جلد آن تا کنون چهار جلد به چاپ رسیده است.

جلد اول، طهران: ۱۳۳۴ ش. ۳۶۳ ص. حاوی شرح احوال ۲۶ تن، از جمله: فاضل شیرازی، ادیب بیضائی کاشانی، بصرار رشتی، سلیمان خان شهید است.

جلد دوم، طهران: ۱۳۴۶ ش. ۴۱۴ ص. شامل شرح حال ۳۰ نفر، از قبیل: عندلیب، ورقا و سلمانی اصفهانی.

جلد سوم، طهران: ۱۳۴۹ ش. ۶۰۲ ص. مشتمل بر شرح احوال ۳۹ نفر، از جمله: قره العین، نعیم سدهی، ناطق، مصباح و نیر است.

جلد چهارم، طهران: ۱۳۵۲ ش. ۴۰۷ ص. حاوی شرح احوال ۳۹ نفر، مانند: نبیل اکبر، محمود زرقانی، فروغ بصری و صدیق العلمای شهید. چاپ جلد پنجم بعثت انقلاب اخیر ایران متوقف ماند. جلد ششم در باره شعرای معاصر است که طبع نشده.

بیضائی، نعمت الله. طلّیعه ادب. چاپ اول، ایران: ۱۳۱۲ ش. ۱۱۲ ص. چاپ دوم ۱۳۳۵ ش. ۱۱۶ ص.

نویسنده شرح زندگانی برادر خود میرزا محمد علی ادیب بیضائی را به رشته تحریر کشیده است. میرزا محمد علی اشعار عمومی خود را با تخلص بیضائی، و اشعاری را که در ظل شریعت بهائی گفته، با تخلص روح الامین سروده است. در این کتاب مقداری از این اشعار نقل شده است.

بیضائی، نعمت الله. شرح احوال جناب آقا میرزا حسن ادیب العلمای طالقانی. طهران: ۱۳۵۲ ش. ۵۶ ص.

شامل بخشی از جلد دوم تذکره شعرای قرن اول بهائی در شرح احوال و ذکر خدمات ادیب العلمای طالقانی است. به این کتاب نگارشات بعضی از دوستان در باره ادیب العلماء نیز اضافه شده است.

پیام، بیژن. مخلص تاریخ حیات حضرت بهاء الله. طهران: ۱۳۵۳ ش. ۷۸ ص.

خلاصه ای است از مندرجات تاریخ نبیل زرنندی، بهجت الصدور و کتاب 'حضرت بهاء الله' بعلاوه بعضی از آیات و الواح حضرت بهاء الله.

توانگر، درویش. تاریخ شهدای ابرقو و اسفند آباد. تحریر: ۱۳۰۴ شمسی، ۲۵ ص. خطی.
کاا محمد صادق که شاهد وقایع دلخراش ابرقو و اسفند آباد در سال های ۱۳۱۷، ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹
ق. بوده است، مشاهدات و خاطرات خود را از شهادت شهدای آن مناطق، و مصائب و بلاهای وارده
بر یاران را به درویش توانگر دیکته کرده است.

ثابت، حبیب. سرگذشت حبیب ثابت. امریکا: چاپ مزدا، ۱۹۹۳ م. ۳۱۲ ص.
ثابت یکی از شخصیت های اقتصادی معاصر ایران بود. خاطرات خود را در باره تأسیسات اقتصادی
و صنعتی و ارتباط جمعی شرح داده و راجع به سفرهای متعددی که به منظور توسعه تشکیلات
اقتصادی می کرده به تفصیل سخن گفته است. ثابت گوشه هایی از خدمات امری خود را نیز در
این کتاب گنجانیده است.

ثابت، عباس. تاریخ مهاجرت آ [قا] محمد جعفر ثابت اصفهانی به طهران. تحریر: ۱۳۲۲ ش.
خطی، ۶۳ ص.

ثابت اصفهانی در ۱۲۳۶ ش. در اصفهان متولد شد. وی در این کتاب علاوه بر شرح ایمان خود که
در سن بیست سالگی اتفاق افتاد به بیان وقایع سال ۱۳۲۰ ق. نیز پرداخته و سپس شهادت جناب
میرزا اشرف را شرح داده است. ضمناً از بلایا و صدماتی که بر وی وارد شده سخن گفته که مجبور
شده در ۱۳۲۵ ق. به طهران مهاجرت کند. وی این رساله را در ۱۳۱۲ ش. نوشته است. بعدها
پسرش عباس، از روی آن رساله، تاریخ مهاجرت پدر را مرقوم داشته.

ثابت مراغه ای، میرزا محمد. در خدمت دوست. در دو جلد، جلد اول، ایران: ۱۳۵۶ ش.
۴۸۸ ص. جلد دوم، خطی.

ثابت مراغه ای داستان زندگانی و کیفیت تصدیق خود را باضافه شرح مسافرت ها، خدمات و
چگونگی زندانی شدنش را به علت بهائی بودن، به تفصیل مرقوم فرموده که خلاصه این کتاب، در
مصابیح هدایت آمده. جلد دوم این کتاب که مفصل است و به طبع نرسیده، در سال های
۱۹۲۷-۲۹ م. در عشق آباد نوشته شده است. وقایع آن نواحی باضافه شرح زندگانی و خدمات
نویسنده از سال ۱۹۰۹ تا ۱۹۲۹ مرقوم گردیده است.

جذاب، میرزا عزیز الله. تاریخ جذاب. خطی، ۱۹۰ ص.

عزیز الله جذّاب اصلاً کلیمی نژاد و مقیم خراسان بوده است. وی در رساله تاریخی خود شرح ورود جناب باب الیاب را به مشهد در سال ۱۲۶۱ ق.، ایمان حضرات ملا محمد باقر قائنی (میزبان جناب باب الیاب و صاحب بیت بابیه)، ملا میرزا محمد فروغی، میرزا احمد ازغندی، میرزا علیرضای مستوفی، میرزا لطف علی جوینی، میرزا محمدقلی سبزواری، عباسقلی آقا (سردار سواران سبزواری)، آقا علیرضا شیرازی، حاج محمد ترک، حاج عبدالمجید نیشابوری و دیگران را نوشته است.

حسامی، همایون. خاطرات حیات. ۱۹۸۵ م. امریکا، ۶۶ ص.
حسامی شرح زندگانی و مسافرت خود را به امریکا شرح داده است.

خادم، ذکراالله. بیاد محبوب. طهران: ۱۳۵۴ ش. ۴۰۲ ص.
این کتاب در شرح احوال حضرت شوقی ربّانی و مقدار زیادی از خاطرات دیگران است که با حضرتش ملاقات کرده اند. نامه هائی از حضرت شوقی ربّانی نیز اضافه شده است. نویسنده شرح تشرف و خاطرات خود را مفصلاً نگاشته و اتساع و انتشار شریعت بهائی را در این دوران شرح داده است.

خدادوست، لامعه. یک عمر یک خاطره. ۱۹۸۷ م. ۶۴ ص.
لامعه شرح تشرف مادر بزرگ خود را نگاشته است.

خشنودیان، خاطرات تبلیغی. خطی.
نویسنده که به منظور ابلاغ شریعت بهائی به شهرهای مختلف ایران سفر می کرده شرح این مسافرت ها را برشته تحریر کشیده و در باره وقایع اتفاقیه نیز صحبت نموده است.

خوش مشرب، میرزا باقر. خاطرات. آهنگ بدیع، سال ۲۵، شماره ۸-۷، ص ۱۹۹ تا ۲۰۰
این نوشته شامل خاطرات میرزا باقر و شرح وقایعی است که در خراسان اتفاق افتاده است. نویسنده از نحوه آزار و اذیت هائی که بر بهائیان وارد گشته است نیز صحبت می کند. و بالاخره شرح تشرف خود را به حضور حضرت بهاء الله و حضرت عبدالبهاء بیان می نماید.

دوچی، غلامحسین. دو برادر روحانی. طهران: ۱۳۵۱ ش. ۱۳۱ ص.

نویسنده شرح حال میرزا عبد الله صحیح فروش و میرزا غلامحسین سقط فروش را نوشته و ضمن تشریح خلوص و فداکاری های شان، الواح مبارکه خطاب به آن ها را ثبت کرده است.

راستی، دکتر کیخسرو. قضیه ابرقوی یزد. خط نویسنده، تاریخ نگارش: حدود فوریه ۱۹۸۷ م.، ص ۸.

دکتر راستی، عضو سابق محفل روحانی بهائیان یزد که در قضیه اتهام واهی ابرقو با سایر اعضا محفل یزد و چند نفر دیگر، مدت ها در زندان بوده، شرح این قضیه عبرت انگیز را مرقوم داشته است.

رتانی، حضرت شوقی افندی. ' قرن بدیع '. طهران : ۶-۱۳۴۵ ش. در چهار بخش، مجموعاً ۱۴۷۳ ص. طبع دوم، کانادا، ۱۹۹۲ م. ترجمه از نصر الله مودت.

تاریخ تحلیلی از وقایع قرن اول دور بهائی است که در چهار بخش میباشد. بخش اول: شرح دوران حضرت باب. بخش دوم: تاریخ حیات و بیان مقام حضرت بهاء الله. بخش سوم: مربوط به شرح زندگانی و اسفار و توفیقات حضرت عبد البهاء. بخش چهارم: استقرار دیانت بهائی در سراسر جهان. این کتاب بعد از زحمات چهار ساله، و مراجعه به متجاوز از ۲۴۰ مأخذ تاریخی تهیه شده و ' اصول وقایع و امهات حوادثی که با سطوح و انتشار این امر آتم افخم مقترن و مصادف بوده ذکر ' گردیده است. این کتاب که در اصل بزبان انگلیسی مرقوم گردیده، از معتبرترین و جامع ترین تواریخ دوره بیان و دوران حضرت بهاء الله میباشد.

رتانی، حضرت شوقی افندی. لوح قرن. طهران: نوروز ۱۹۴۴ م. ۱۹۸ ص. رساله ایست برجسته و مهم، در زمینه تاریخ استدلالی وقایع قرن اول بهائی. این کتاب در واقع برگردان کتاب ' قرن بدیع ' است، که نوشته حضرت شوقی رتانی است. مطالب تاریخی آن هرچند که موجز و کوتاه است ولی به نثری زیبا، محکم و مهیج و شیوا نگارش یافته است. (اشراق خاوری در توضیح مطالب این کتاب، به نگارش ' رحیق مختوم ' در دو جلد پرداخته که در ۱۵۳۶ ص. طبع گردیده است).

رتانی، روحیه خانم. گوهر یکتا. طهران: بدون تاریخ. ۵۰۴ ص. این کتاب در اصل بزبان انگلیسی نگارش یافته و بوسیله ابوالقاسم فیضی بفارسی ترجمه گردیده است و در واقع شامل دو قسمت است. قسمت اول، شرح حیات حضرت شوقی رتانی (۱۹۵۷-۱۸۹۷)

م.) از دوران طفولیت تا سال ۱۹۲۱ م. و قسمت دوم، شرح احوال ولی امرآلهی است که در این بخش کمتر از زندگانی دنیوی آن حضرت سخن به میان آمده. نویسنده که بیست سال همسر حضرت شوقی رتانی بوده اطلاعات کاملی از وقایع آن دوران مرقوم داشته. این کتاب جامع و حاوی اطلاعاتی دقیق، همراه با عکس های تاریخی است.

رحمانی، شاه خلیل الله. شرح احوال و خاطرات. طهران: آهنگ بدیع، شماره ۳۴۷، آذر و دی ۱۳۵۸ ش. ص. ۱۹ تا ۴۹

رحمانی (۱۳۳۱-۱۳۴۱ ش.)، داستان زندگانی و شرح سفرها و خاطرات خویش را شرح داده است. از جمله مطالب مهمه این خاطرات، تشریف وی به حضور حضرت بهاء الله، در عکا، بسال ۱۳۰۶ ق. است که بمدت ۸۳ روز طول کشیده. در سفر دوم که نامبرده به اراضی مقدسه رفته به مدت ۲۳ روز در حیفا به حضور حضرت عبد البهاء مشرف بوده است. مشار الیه دو بار دیگر، در سال های ۱۹۲۵ و ۱۹۵۱ م. بارض اقدس سفر کرده و به محضر حضرت شوقی رتانی مشرف گشته است. بیشتر این خاطرات راجع به ایام تشریف اوست.

رحمانی، هادی. شرح حال جناب جعفر رحمانی. محل طبع و تاریخ نامعلوم. ۱۵ ص. نویسنده شرح احوال پدر خود، جعفر رحمانی را که بانی مسافرخانه حیفا بوده و مدتی نیز در عشق آباد زندگی میکرده، به اختصار نوشته.

رحمانی نوش آبادی، حسن. سفر نامه نوش آبادی. خطی. نویسنده شرح سفرهای متوالی تبلیغی خود را به شهرهای متعدد ایران مرقوم نموده که مطالب تاریخی فراوانی را در بر دارد.

رحمانی نوش آبادی، میرزا حسن. ترجمه حال میرزا مهدی اخوان الصفاء. طهران: ۱۳۳۲ ش. ۷۲ ص.

نویسنده که در طول چهل سال در سفرهای تبلیغی همراه اخوان الصفاء بوده، شرح احوال نامبرده را بانضمام الواح حضرت عبد البهاء، نگاشته است.

رحمانی نوش آبادی، میرزا حسن. تاریخ امر. خطی، ۴۵۹ ص. تاریخی است مفصل و مشروح که شرح وقایع را از دوران شیخ احمد احسائی شروع کرده و حوادث

دوره شریعت بیان را مرقوم داشته و مطالب مربوط به دیانت بهائی را تا آخر قرن اول نگاشته است.

رستگار، نصر الله. تعمیم معارف امری. طهران : ۱۳۲۷ ش. ۸۷ ص.
این رساله حاوی شرح احوال عده ای از معلمان بهائی است که کلاس های تبلیغ و مشق نطق و تزئید اطلاعات امری را اداره میکرده اند.

رستگار، نصر الله. تاریخ حضرت صدر الصدور. ایران : ۱۳۲۶ ش. ۴۲۷ ص.
نصرالله رستگار که در جوانی از شاگردان سید احمد همدانی، ملقب به صدر الصدور (۱۲۸۵-۱۳۲۶ ق.)، بوده است پس از رحلت معظم الیه با احساسات قلبی و ابراز حق شناسی، شرح حیات و خدمات او را در تعلیم جوانان بهائی و نیز تربیت معلم مشروحاً مرقوم داشته است. این کتاب شامل یک مقدمه، دوازده قسمت و یک خاتمه است. از صفحه ۷۰ تا ۱۰۰ شرح حال خود نویسنده است. در خاتمه کتاب، از نفوس مهمه ای که مرقدشان در امام زاده معصوم، گلستان جاوید طهران و یا در سایر اماکن قرار دارد ذکری به میان آورده و مختصری از تاریخ حیاتشان را نوشته است. ضمناً بعضی از عرایض جناب صدر الصدور را هم که به حضور حضرت عبد البهاء معروض داشته ثبت نموده است. (دکتر رستگار، فرزند مرحوم نصر الله رستگار این کتاب را خلاصه کرده که بزودی انتشار می یابد).

رفسنجانی، علی اکبر. سرور البهائیه. طهران : تاریخ نامعلوم، ۲۳۵ ص.
مختصری است از تاریخ دوران حضرت باب و بشارت به ظهور آن حضرت و ذکر مبشرین به ظهور حضرت بهاء الله. بعضی از آثار حضرت عبد البهاء نیز به کتاب افزوده شده است.

رمضانی، اسد الله. تاریخ حیات حضرت بهاء الله. خطی.

روحانی نیریزی، محمدشفیع. لمعات الانوار. در دو جلد : جلد اول، طهران : ۱۹۷۴ م. ۴۴۳ ص. جلد دوم، طهران : ۱۹۷۶ م. ۴۶۴ ص.
جلد اول، شامل شرح واقعه اول نیریز و شهادت وحید دارابی همراه با چهارصد تن از اصحابش در سال ۱۲۶۶ ق.، و واقعه دوم این شهر در ۱۲۶۹ ق. است که منجر به شهادت صدها نفر و پراکندگی عده زیادی گردید. در این واقعه، یکصد و هشتاد سر را از تن جدا کرده با عده زیادی از اسرا، از مرد و زن و کودک به شیراز بردند. مطالب این کتاب، اکثراً نقل از ظهور الحق، جلد ۳، و

تاریخ نبیل است. جلد دوم، شرح واقعه سوم نیریز است که بسال ۱۳۲۷ ق. اتفاق افتاد و صدها نفر از مؤمنین نیریز شربت شهادت نوشیدند و یا مورد آزار و اذیت واقع گردیدند. به این کتاب شرح حوادث سخت سال ۱۳۳۴ ش. مربوط به زمان فلسفی نیز اضافه شده است.

روحی کرمانی، ابراهیم وحید الملک. کتاب القدوسی. تاریخ تحریر ۱۳۳۹ ق. خطی، ۱۷۶ ص. نویسنده در ابتدا شش توقیع عربی جناب قدوس را ثبت نموده و اختصاراً بشرح احوال جناب قدوس پرداخته است. آنگاه از قول ملا محمدجعفر کرمانی که باستقبال جناب قدوس رفته و بارها معظم الیه را ملاقات کرده، شرحی مفصل از ورود و اقامت جناب قدوس در کرمان مرقوم داشته. و سپس سفر جناب قدوس را به قصبه لنگر و شرح ملاقات ایشان را با حاج محمدکریم خان مشروحاً بیان کرده. قسمت عمده این رساله تاریخی، تبیین معتقدات دینی و اثبات شریعت بیان و رد گفته های حاج محمد کریم خان است.

روزبهران، فریبرز. طلوع شاه بهرام ورجاوند. طهران: ۱۳۴۶ ش. ۱۰۵ ص. این کتاب استدلالی به منظور هدایت ملت زردشتی نوشته شده. نویسنده، شرح تصدیق و ایمان خود را نیز به رشته نگارش در آورده.

ریحانی، میرزا ریحان. خاطرات حیات. خطی، تحریر: ۱۹۴۷ م. ۹۵ ص. ریحانی (۱۸۵۹-۱۹۴۹ م.) در نوزده سالگی به دیانت بهائی مؤمن می شود و اولین بهائی کلیمی نژاد شهر کاشان است. او خاطرات خود و تاریخ امری کاشان و توابع را مرقوم داشته که همین نوشته را بزبان عبری نیز نگاشته است. مجموعه اشعارش در ۱۵۰ صفحه نیز باقی مانده.

زاهد الزمان، عبد الوهاب. مختصر وقایع زنجان. تاریخ تحریر: ۱۳۰۲ ش. خطی، ۲۸ ص. نویسنده پس از معرفی خود، بموجب امریه مورخ ۲۶ قوس ۱۳۰۲ ش. در همان سال مختصراً بشرح وقایع زنجان پرداخته است.

زرقانی، میرزا محمود. بدایع الآثار. در دو جلد، بمبئی: ۱۹۲۱ م. طبع دوم: آلمان، ۱۹۸۲ م.

این کتاب سفر نامه نویسنده است که از ۱۴-۱۹۱۲ م. باتفاق جمع دیگری از بهائیان و در خدمت حضرت عبد البهاء به اروپا و امریکا مسافرت کرده است و به شرح مسافرت های حضرت عبد

البهاء می پردازد. نطق های حضرتش را با دقت و صحت خاصی جمع و ثبت کرده. ضمناً وقایع روزانه، از قبیل ملاقات اشخاص مختلف با حضرت عبدالبهاء را شرح داده و بیانات شفاهی آن حضرت را که غالباً در سایر کتب چاپ شده نیامده اند مرقوم داشته. جلد اول، ۴۵۲ صفحه، در باره مسافرت به شهرهای مختلف امریکا است. جلد دوم، در مورد سفر به کشورهای اروپائی است که به مدت یکسال و دو ماه و بیست و دو روز طول کشیده. در صفحات آخر هر جلد اشعاری هم از نویسنده آمده است.

زرقانی، میرزا محمود. تاریخ بدو طلوع امر. بخط نویسنده، ۲۲ ص. این رساله تاریخی که بسیار مختصر است، حاوی مطالب مهمه میباشد. زرقانی می نویسد: حضرت اعلی، روح ما سواه فداه، قبل از سفر مکه چهارده نفر از حروف حی را برای تبلیغ باطراف فرستادند. باب الباب را از طریق اصفهان، کاشان، به طهران و خراسان فرستادند. باب الباب در هر بلدی ابلاغ کلمه الله نمود تا به طهران رسید. ورود ملاحسین را به طهران و به مدرسه میرزا صالح و ملاقاتش را با ملا محمد نوری شرح داده که ملاحسین بعد از تحقیقاتی که نسبت به خاندان حضرت بهاء الله کرد رساله و توقیع حضرت باب را به ملا محمد نوری داد که به محضر حضرت بهاء الله برساند.

زرقانی، میرزا محمود. وقایع طهران. خطی.

زرقانی، میرزا محمود. مثنوی زرقانی. خطی.

زرقانی در این اثر در رثای شهدای ابرقو اشعاری سروده که متضمن وقایع تاریخی است.

زرنندی، محمد، (نبیل). تاریخ. طهران: ۱۳۵۲ ش. ۶۷۴ ص. نبیل زرنندی از مؤمنان صدر ظهور است که به شخصه بر بسیاری از حوادث و وقایع اولیه امر ناظر و شاهد بوده است. وی در اواسط دهه ۱۸۷۰ م. ساکن عکا شد و از حدود ۱۸۸۵ م. با استفاده از خاطرات خود، با بررسی مکتوبات یاران، با استماع تقریرات زائران و با همکاری جناب موسی کلیم به تحریر و تدوین تاریخ مفصل و مشروحی به مدت سه سال در ۱۰۴۱ صفحه پرداخت. در بعضی موارد از بیانات شفاهی حضرت بهاء الله هم استفاده نموده است. حضرت شوقی ربّانی، خلاصه ای از این تاریخ را تنظیم نموده و به انگلیسی ترجمه کردند. ضمناً مطالبی در باره وضع اجتماعی و دینی ایران در دوران قاجاریه، از سایر مورخان بصورت پاورقی به آن اضافه فرمودند.

این کتاب از انگلیسی، بوسیله عبد الجلیل سعد بیک، به زبان عربی تحت عنوان ' مطالع الانوار ' برگردانده شد و در ۱۹۴۰ م. در مصر به طبع رسید و سپس از متن عربی به توسط اشراق خاوری به فارسی ترجمه گردید. طلوع نهضت شیخیه، وقایع نه ساله دوره بیان (۵۳ - ۱۸۴۴ م.)، ظهور حضرت باب، مسافرت به مکه، مراجعت بشیراز، مصاعب وارده بر ایشان، حرکت به اصفهان، تبعید به آذربایجان، شهادت آن حضرت در تبریز، وقایع مازندران و زنجان و نیریز، شهادت هزاران نفر از مؤمنان دور بیان در سراسر ایران، از جمله مطالب تاریخی این کتاب است.

زرنندی، محمد، ملقب به نبیل. مثنوی. مصر: ۱۹۲۴ م. ۱۱۲ ص. طبع دوم، آلمان: ۱۹۹۴ م. نبیل زرنندی برخی از وقایع امری را به نظم شرح داده است. از دوران پیدایش نهضت شیخیه شروع کرده و دوران شریعت بیان و دوره حضرت بهاء الله را بعلاوه وقایع تاریخی دیگر تشریح کرده است. زیارت نامه حضرت بهاء الله و کتاب عهدی را در آخر کتاب نقل نموده است.

زنجان، آقا میرزا حسین. تاریخ وقایع زنجان. خطی، ۴۴ ص. میرزا حسین زنجان حسب الامر حضرت بهاء الله، در سال ۱۲۹۷ ق. راجع به وقایع امری زنجان به مطالعه و تحقیق پرداخت و سپس با استفاده از منابع بهائی و اسلامی تاریخ مربوطه را تدوین نمود. این نوشته منبع اصلی اطلاعات نبیل زرنندی از برای شرح وقایع زنجان بوده است.

زنجان، آقا نقد علی. تاریخ زنجان. خطی. این تاریخ منبع اصلی معلومات مستشرق فرانسوی نیکلا در شرح وقایع زنجان بوده است. در فرهنگ دهخدا به آن اشاره شده. نسخه اصل این کتاب در دسترس نیست.

زنجان، آقا عبد الاحد. خاطرات شخصی. خطی. آقا عبد الاحد که در وقایع ۷-۱۲۶۶ ق. زنجان شرکت داشته است داستان شهادت بالغ بر دو هزار نفر از پیروان بیان را تحت رهبری روحانی حجت زنجان توضیح میدهد. این خاطرات توسط ادوارد براون بسال ۱۸۹۷ م. به انگلیسی ترجمه و طبع گردیده.

زواره ای، سید محمد حسین (مهجور). مجلس شهادت قائم خراسانی. خطی، ۱۹ ص. نویسنده، شهادت ملاحسین بشرویه ای را که در مدافعات قلعه شیخ طبرسی (۶۷-۱۲۶۶ ق.) اتفاق افتاد، و شرح آن را از ناظران و حاضران آن واقعه شنیده به صورت نثر و شعر ثبت و ضبط کرده

است.

زواره ای، سید محمد حسین (مهجور). وقایع میمیه (مازندران). به خط ملک خسروی در ۱۴۶ ص. و بخط میرزا مصطفی بابی در ۱۰۰ ص.

نویسنده در سال ۱۲۷۸ ق. بنا به خواهش همشیره و والده ملاحسین بشرویه ای، این رساله تاریخی را نگاشته است. منابع اطلاعات نامبرده، رساله تاریخی منسوب به لطفعلی میرزای شیرازی، گزارشات حاجی عبد المجید نیشابوری، محمد جعفر بنای اصفهانی، میرزا محمد حسن رضوی خراسانی، حاج نصیر قزوینی و چند نفر دیگر بوده اند که همگی در درگیری های مازندران شرکت داشته و از بقایای 'سیف' قلعه طبرسی بوده اند. نویسندگان مطالب تاریخی را از زمان اقامت ملاحسین و یارانش در مشهد که به منظور تبلیغ و انتشار شریعت حضرت باب صمیمانه بذل مساعی میکردند، شروع نموده است. در باره حرکت اجباری ملاحسین و ۲۰۰ نفر از یارانش بطرف مازندران، به نیت اعلان دیانت جدید شرحی مرقوم داشته است. و بالاخره وقایعی را که موجب تحصن نه ماهه ملاحسین و اصحابش در مقبره شیخ طبرسی که تحت قیادت روحانی بعدی جناب قدوس واقع گردید، تشریح کرده است. مصاعب وارده بر اصحاب و شهادت یاران را در مازندران یاد آور شده است.

زین المقرین. خاطرات. خطی.

سفیدوش، سیاوش. یار دیرین. ایران: ۱۳۵۵ ش. ۱۷۵ ص.

اریاب سفیدوش، یکی از مؤمنان زردشتی نسب اوائل دوره حضرت عبد البهاء است که سرگذشت خود و همچنین کیفیات مربوط به تبلیغ و ایمان زردشتیان را در ایران و هندوستان شرح میدهد. وی شرح مبسوطی از سفر خود به حیفا و حضور در محضر حضرت عبد البهاء بجای گذاشته است. این خاطرات از نظر اقبال و ایمان اقلیت های دینی ایران به شریعت بهائی دارای کمال اهمیت است.

سلمانی، حاج محمود. شرح زندگانی. طهران، آهنگ بدیع، مرداد و شهریور ۱۳۵۲ ش. صفحات ۲۸-۲۹

حاج محمود سلمانی، از مؤمنان نادر ایران بود که اصلاً و نسباً بر مذهب تستن بوده اند. نامبرده از ۱۹۱۵ تا ۱۹۲۱ م. در حیفا اقامت داشته و به شغل سلمانی حضرت عبد البهاء و سایر یاران مقیم حیفا مشغول بوده است. پس از ارتحال حضرت عبد البهاء به بندر عباس (مولد اصلی خود)

مراجعت نموده و خاطرات خود را بیان کرده.

سلمانی، استاد محمدعلی. شرح حال استاد محمدعلی سلمانی و مجموعه اشعارش. (از مجموعه کلمات پرس)، ۹۳ ص. خطی.

نویسنده که شخصی مؤمن و کاسب پیشه بوده است، دوران کودکی خویش و اقبال و ایمانش را به شریعت بهائی شرح داده و در باره خروج خود از اصفهان و اقامت در بغداد (۳-۱۸۶۲ م.) مطالبی نوشته است. او در رکاب حضرت بهاء الله به اسلامبول و ادرنه رفته و در باره اقامتش در این شهر و بلایا و مصائبی که از جانب ناقضان بر جامعه بهائی وارد گشته شرحی نگاشته. معاندت ها و دشمنی های یحیای مشهور را بر شمرده و از تصمیم وی مبنی بر قتل حضرت بهاء الله صحبت میکند. این خاطرات ادرنه بدع و تازه است و بعضی از گوشه های تاریک وقایع این شهر را روشن میسازد. از این نویسنده غزلیات شور انگیزی باقی مانده است.

سلیمانی، عزیز الله. مصابیح هدایت. در ده جلد.

تا کنون از این مجموعه نه جلد بین سال های ۱۹۴۸ و ۱۹۷۶ م. در ایران بطبع رسیده است. جلد آخر نیز آماده چاپ است. این مجموعه مبسوط ترین و غنی ترین شرحی است که در احوال مؤمنان بهائی نوشته شده است. نویسنده در ۴۸۸۵ صفحه، شرح کامل احوال ۸۶ نفر را جمع آوری نموده است. منابع اطلاعات مؤلف غالباً خود آن ' مصابیح هدایت ' بوده اند. نویسنده سالیانی دراز، به گوشه و کنار ایران سفر کرده و به تحقیق و جمع آوری معلومات پرداخته است. در چند مورد مشخص، شرح احوال افراد را باستناد مرقومات خود آن ها نگاشته است. از جمله شرح احوال حاج میزرا حیدر علی (در جلد اول)، و شرح احوال مالگیری (در جلد پنجم) و یا شرح حال اشراق خاوری (جلد نهم) است.

سمندر، شیخ کاظم. تاریخ سمندر و ملحقات. ایران: ۱۳۵۴ ش. ۴۵۵ ص.

سمندر (۱۹۱۷-۱۸۴۴ م.) این کتاب را در شرح حال خود و عده ای دیگر از مؤمنان اولیه که با آن ها معاشر بوده و یا مکاتبه داشته، نوشته است. معزی الیه شاهد بسیاری از حوادث در سال های اولیه این نهضت روحانی بوده است که مشاهدات و مسموعات خود را در این کتاب آورده است. وی در تبلیغ و هدایت پیروان بیان به شریعت بهائی بخصوص در قزوین، مرکز مهم اجتماع بابیان، نقش مؤثری داشته است. قسمت اول این کتاب (نوشته سال ۱۸۸۵ م.) حاوی شرح حال خود و منسوبان و نیز بیان احوال گروهی از اصحاب حضرت باب، بویژه اصحاب قزوین است. از صفحه

۱۵۱ تا ۲۷۰ قسمت دوم که در ۱۹۱۴ م. نگارش یافته، در بیان احوال و چگونگی ایمان ۶۸ تن از مؤمنان به حضرت بهاء الله است. قسمت سوم که در سال ۱۳۴۴ ق. تحریر یافته در ۴۰ ص. و به قلم میرزا عبد الحسین سمندر زاده است. میرزا عبد الحسین در باره زندگانی عموی خود که در سال های ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۷ ق. در اسلامبول میزیسته شرحی مرقوم داشته است. در پایان کتاب شرح زندگانی جناب قرة العین آمده است.

سمندری، طراز الله. یاد داشت روزانه. حدود ۱۰۰ جلد، خطی. سمندری حسب الامر حضرت عبد البهاء همه روزه خاطرات خود را مرقوم داشته و این دفترها را به ارض اقدس فرستاده. این مجموعه بزرگ که حاوی مطالب تاریخی مهم و برجسته ای است، بنا بدستور حضرت شوقی ربانی در قصر بهجی نگاهداری میشود.

سهراب، احمد. نوزده نطق. مصر: ۱۳۳۸ ق. ۱۰۱ ص. میرزا احمد سهراب مطالب تاریخی مربوط به شروع نهضت شیخیه و ظهور حضرت باب را تحت عنوان "نوزده نطق" نگاشته است و "رساله امریه" نوشته محمد مصطفی بغدادی را در شرح بشارات نسبت به جبل کرم نیز ضمیمه کرده. این کتاب فاقد مطالب تازه تاریخی است.

شاکری، آقا جان. شاکری نامه. خطی. شاکری در خاطرات خود از وقایع همدان و حوادث تاریخی امر بهائی در آن نواحی سخن گفته است.

شریعتمدار، ملا محمد حمزه. اسرار الشهادة. به خط نویسنده، بالغ بر ۱۰۰۰ ص. تاریخ تحریر: ۱۲۷۲ ق.

نویسنده که بظاهر از علمای شیخیه و در واقع در زمره پیروان شریعت بیان و از حامیان جناب قدوس بوده، شرح حال خود و وقایع مربوط به بارفروش را نوشته است. نویسنده کتاب ظهور الحق، مختصری از آن را در جلد سوم، (صفحات ۴۳۷ تا ۴۴۱) نقل کرده است.

شریعتمداریان، آقا عبد الکریم. شرح حال ملا محمد حمزه شریعتمدار. خطی. آقا عبد الکریم فرزند ملا محمد حمزه، شرح احوال پدر خود را نوشته است.

شهمیرزادی، میر ابوطالب. تاریخ وقایع مازندران. خط نویسنده در ۶۳ ص، خط ملک خسروی

در ۱۱۴ ص.

نویسنده، خود و دو برادر بزرگترش، سید احمد و سید ابوالقاسم در مدافعات قلعه شیخ طبرسی (۹-۱۸۴۸ م.) شرکت داشته. میر ابوطالب شهادت آن دو برادر را به چشم خود دیده است. میر ابو طالب شهادت جناب باب الباب را نیز ناظر و شاهد بوده است. نامبرده با حال ضعف و مریضی به شه میرزاد مراجعت کرده. خود و خانواده اش سال ها مورد آزار و صدمات دشمنان بوده اند. این رساله تاریخی نظر باینکه نویسنده شاهد وقایع بوده از اهمیت خاصی برخوردار است و منبع معلومات تبیل زرنندی در شرح وقایع مازندران بوده است.

شه میرزادی، سید محمد رضا. خاطرات. به خط مؤلف در ۱۳۱ ص.

خانواده نویسنده در دوران جوانی وی به جرگه پیروان حضرت باب پیوستند. از سه نفر از برادران او که در مدافعات مازندران شرکت داشته اند دو تن شهید میشوند. برادر دیگر که 'بقیة السیف' مازندران است به شه میرزاد مراجعت می کند. نویسنده سختی ها و بلاهای وارده بر خود و خانواده اش را که نام بابی شهرت داشتند، در سال های بعد از واقعه مازندران شرح داده است. تاریخ دقیق تحریر این رساله معلوم نیست ولی احتمالاً همزمان با تحریر خاطرات برادرش و در اواسط دهه ۱۸۸۰ م. بوده است. این رساله از نظر مطالعه جامعه شناسی و شدت تعصبات مردم و رفتار ناهنجارشان با اقلیت های دینی، بسیار مهم و حائز اهمیت است.

شهیدی، خلیل. تاریخ شهیدی. به خط نویسنده در ۲۶۱ ص، تاریخ تحریر ۱۹۶۶ م.

شهیدی که بسال ۱۸۹۴ م. در عکا متولد شده مردی عامی بوده و بیشتر ایام زندگانی را در اراضی مقدسه گذرانده و خاطرات خود را در اواخر ایام حیات در طهران مرقوم داشته است. این خاطرات جمعاً بصورت شرح داستان هائی کوتاه با عباراتی ساده و دلنشین در باره حیات حضرت عبد البهاء و ندره از زندگانی حضرت شوقی ربانی است.

شیرازی، لطفعلی میرزا. وقایع مازندران. نسخ متعددی از این رساله در دسترس است: به خط میرزا مصطفی بابی، (مجموعه براون) در ۱۸۶ ص.، و بخط محمد باقر طهرانی در ۱۱۱ ص. ۱۳۱۹ ق.، و به خط عطیه روحی در ۱۲۲ ص، ۱۳۴۷ ش.

نویسنده در اوائل حرکت ملاحسین و اصحابش از خراسان به سمت مازندران (تابستان ۱۸۴۸ م.) به آنان پیوسته و تا پایان وقایع مازندران و قلعه طبرسی با یاران بوده و به خدمات بزرگی موفق گشته

است. و بالاخره از آن حوادث خطیر جان بدر برده و به تحریر این رساله گرانقدر پرداخته و سپس در جریان بابی کشی ۱۲۶۸ هـ. برتبه شهادت نائل آمده است. این رساله از زمره مدارک موثق و معتبر و پر اهمیت است.

صباغ زاده، تاریخ وقایع امری اسفند آباد و ابرقو. خطی.

صنیعی اسکوئی، میرزا حیدر علی. تاریخ امری سیسان. خطی.
نویسنده تاریخ انتشار شریعت بیان و آئین بهائی را در شهر سیسان نگاشته است.

صنیعی اسکوئی، میرزا حیدر علی. تاریخ امری آذربایجان. به خط ملک خسروی در ۱۴۱ ص.
نویسنده، ابتدا شرح احوال عده ای از مؤمنان بابی و بهائی را برحسب مناطق مختلفه آذربایجان در ۲۹ ص. مرقوم داشته است. آنگاه تا صفحه ۵۶، به تشریح احوال شهدای این منطقه پرداخته و مجدداً در باره مشاهدات خود و تاریخ زندگی نفوسی که از نزدیک با آنها آشنائی داشته سخن بمیان آورده است. مقداری از مطالب کتاب تکراری است و دقت لازمه در شرح مطالب مراعات نگشته. ولی از آنجا که نویسنده شاهد بر بسیاری از وقایع بوده است، نوشته اش بسیار قابل توجه است. (بنظر میرسد که رساله دیگری نیز زیر عنوان تاریخ میرزا حیدر علی اسکوئی از نامبرده باقی مانده باشد).

صهبا، فریبرز. سال های سبز. طهران: ۱۹۷۸ م. ۱۳۲ ص.
خلاصه ای از تاریخ نبیل زرنندی برای کودکان.

طیب، میرزا مهدی خان. تاریخ همدان و رشت. به خط مؤلف در ۱۹۰ ص.
این کتاب در حقیقت شرح زندگانی شخص نویسنده بخصوص بعد از ایمان وی به شریعت جدید است. مؤلف که خود پنجمین بابی از گروه کلیمیان همدان است، اقبال و ایمان این جمعیت را به شریعت بدیع که از سال ۱۸۷۸ م. آغاز شده شرح داده و به ضدیت ها و عداوت های دسته ای از آنان اشاره کرده است. و سپس از مسافرت هایش به طهران، شهریار و کرمانشاه صحبت می کند. و بالاخره موضوع عزیمتش را در سال ۱۹۰۲ م. به حیفا به میان آورده و از تشریفش به محضر حضرت عبدالبهاء و شرکتش در ساختمان مقام اعلی یاد می کند. وی به مراجعت خود به طهران و مسافرت به رشت و لاهیجان و شهادت آقا موسی کاشی اشاره کرده و شرح سفرهای بعدی و

مسافرت به پاریس و تشرف مجدد به حضور حضرت عبدالبهاء را نوشته است. این خاطرات در بررسی های مربوط به ' اقبال اقلیت های دینی به شریعت بهائی '، اهمیت خاصی دارد.

طیب منشادی، سید محمد. شرح شهادت شهدای منشاد. ایران: ۱۳۵۰ ش. ۹۰ ص. نویسنده طیب و بهائی سرشناس شهر منشاد بوده است که به شخصه شاهد شهادت بیست و هشت تن از بهائیان منشاد و دهات اطراف در سال ۱۳۲۱ ق. بوده و تاراج و غارت جامعه بهائی را به چشم خود دیده است. تمامی رساله طیب منشادی در کتاب تاریخ شهدای یزد، نوشته مالگیری، صفحات ۴۹۸-۴۳۲، نقل گردیده است. در اول این رساله شرح احوال نویسنده مرقوم گردیده.

عبدالبهاء. مقاله شخصی سیاح. طهران: مؤسسه مطبوعات ملی امری، ۱۳۴۱ ش. ۱۸۹ ص. این رساله که در حدود ۱۸۸۶ م. نوشته شده است، ابتدا در ۱۸۹۰ م. در بمبئی به طبع رسید و سپس ادوار برون آنرا به انگلیسی ترجمه نمود و متن فارسی و انگلیسی را با یادداشت هائی مشروح در ۱۸۹۱ م. چاپ کرد. کتاب اخیر شامل سه قسمت است: ۱- از صفحه ۱ تا ۵۶، تاریخ دوره حضرت یاب. ۲- از صفحه ۵۶ تا ۱۱۳، شرح تاریخ حضرت بهاء الله. ۳- از صفحه ۱۱۴ تا ۱۸۹، نقل بعضی از آثار و تعالیم حضرت بهاء الله. حضرت عبدالبهاء در این کتاب از خود نامی نبرده اند ولی شاهد بسیاری از وقایع قسمت دوم این کتاب بوده اند. وقایع دیگر را از ناظران موثق حوادث مسموع داشته که برشته تحریر کشیده اند. این کتاب از لحاظ اطلاع بر حوادث اولیه امر بهائی حائز کمال اهمیت است.

عبدالبهاء. تذکرة الوفا فی ترجمة حياة قدماء الاحباء. حیفا، مطبعة عباسیه، ۱۹۲۴ م. ۳۱۶ ص.

این کتاب در حقیقت مجموعه نطق های حضرت عبدالبهاء است که در ۱۹۱۵ م. خطاب به بهائیان حیفا ایراد گردیده است. و مشتمل بر شرح احوال ۷۰ تن از مؤمنان اولیه میباشد. حضرت عبدالبهاء در شرح احوال این مؤمنان، بیشتر به توصیف صفات روحانی یاران پرداخته اند. (این کتاب تشابه زیادی دارد با تذکرة الاولیاء عطار نیشابوری). حضرت عبدالبهاء هرچند که از خودشان ذکری بمیان نیاورده اند ولی بسیاری از وقایع زندگانی ایشان در ضمن شرح حیات دوستان، از جمله در تفصیل حیات میرزا محمد علی افغان و یا قره العین و یا میرزا آقای منیب، باز گو شده است.

عزیزی، دکتر ذبیح الله. خاطرات جناب عزیز الله عزیزی یا تاج وهاج. ایران: ۵۲۱ ص. ۱۳۵۶ ش.

این کتاب که بتوسط فائز نوشته شده شرح حال و خاطرات عزیز الله عزیزی است. نامبرده دوازده بار به اروپا مسافرت کرده و هفت بار به محضر حضرت عبد البهاء (در حیفا و لندن و پاریس) بار یافته و سه مرتبه به حضور حضرت شوقی ربّانی مشرف شده است. خدمات امریش مرقوم گشته. این کتاب در ۱۹۹۵ م. در امریکا تجدید چاپ شده است.

عطائی، روحی خانم. تاریخ مختصر زنجان. خطی، ۸۶ ص. نویسنده آنچه را که از خاله خود، لقائیه خانم نوه دختری ام اشرف، در باره ام اشرف و جناب اشرف شهید شنیده نوشته است. واقعه مشهور زنجان و همچنین شرح احوال جناب ورقاء، روح الله و عزیز الله را برشته تحریر کشیده است.

عطائی، صنیع السلطان. وقایع نراق. خطی، ۲۳ ص.

علائی، عبد العلی. مؤسسه ایادی امر الله. طهران: ۱۳۵۰ ش. ۸۵۳ ص. نویسنده شرح حال ۴۵ تن را که به عنوان ایادی امر الله مفتخر و وظائف تبلیغ و صیانت را بر عهده داشتند مرقوم داشته است. از مسافرت ها و خدمات هر یک سخن گفته است. از این عده، پنج نفر در دوران حضرت بهاء الله و بقیه در دوره حضرت عبد البهاء و حضرت شوقی ربّانی به این سمت منصوب گردیده اند. از جمله نفوسی که به این مقام رسیدند و نامشان در این کتاب از قلم افتاده، جنابان عبد الله مطلق و فاضل مازندرانی می باشند.

علائی، سرلشکر شعاع الله. خاطرات حیات. خطی. نویسنده خاطرات خود را از دوران طفولیت تا اواخر ایام خدمت در ارتش که حاوی بسیاری از خدمات ایشان به شریعت بهائی نیز میباشد مرقوم داشته است.

علاقه بند یزدی، حاج آقا محمد. تاریخ مشروئیت، خطی، ۲۷۶ ص.

عمید الاطباء همدانی، میرزا یحیی. تاریخ امری رشت. تاریخ تحریر ۱۳۴۵ ق. خطی ۷۸ ص. عمید الاطباء که اصلاً همدانی و کلیمی نژاد بوده به شهر رشت هجرت کرده و در آنجا اقامت گزیده

است. وی تاریخ جامعه بهائی رشت و همچنین شرح احوال خویش را از سنه ۱۳۰۷ ق. تا ۱۳۴۵ ق. (۱۳۰۵ ش.) برشته تحریر کشیده.

فتحی خلخال، هاشم. وقایع زنجان. ربیع الاول ۱۳۴۵ ق. خطی، ۱۶ ص. شامل تقریرات آقا محمد قلی زنجانی است که پدرش در واقعه ۱۸۵۰ م. زنجان شهید شده است.

فخر الدین، میرزا. منتخباتی از خاطرات در باره منسوبین. طهران: آهنگ بدیع، شماره ۱-۲، سال ۲۵، صفحات ۱۸-۱۴

نویسنده، این رساله را که در اصل در بیست صفحه به قطع ربعی بوده است در سال ۱۳۳۱ ق. در شرح احوال جد، پدر و عموی خود، میرزا محمد تقی ابن ابهر نوشته است.

فروتن، علی اکبر. داستان هائی از حیات عنصری جمال اقدس ابهی. ایران، ۱۳۵۷ ش. ۵۹ ص.

نویسنده شرح ۹۱ واقعه از دوران حضرت بهاء الله را که از منابع مختلفه جمع آوری کرده است همراه با بیاناتی از آن حضرت نوشته و مآخذ را معرفی نموده است.

فروتن، علی اکبر. حکایت دل. آلمان: ۱۹۸۱ م. ۳۰۱ ص. نویسنده خاطرات خود را از تولد (۱۹۰۵ م.) تا ۱۹۷۷ م. و نیز شرح سفرهای خود را بیان کرده است. نامبرده چند بار به حیفا مسافرت نموده و به حضور حضرت شوقی ربانی مشرف گشته. صورت آثار نویسنده در آخر کتاب آمده است.

فروغی، محمد علی. شرح وقایع امریه در نراق. طهران: ۱۳۲۹ ش. ۴۳ ص. نویسنده در یک مقدمه و نه قسمت، وقایع امری نراق، مؤمنان آن سامان را در دور بیان و دوران حضرت بهاء الله شرح داده است.

فرهنگی، دکتر مسیح. از دریای امر بهائی قطره ای. طهران: ۱۳۵۳ ش. ۵۲ ص. شامل تاریخی مختصر از حیات طلعات مقدسه است که اختصاراً بشرح مؤسسات بهائی نیز پرداخته است.

فضل الله خان . تاریخ نور . خطی ، ۱۸ ص .
فضل الله خان به اختصار به شرح وقایع نور پرداخته است .

فؤادی بشرویه ای ، حسن . تاریخ امری خراسان . تاریخ تحریر ۱۳۱۰ ش . ۴۶۱ ص .
نویسنده مطالب را در ده فصل به صورت زیر آورده است :

فصل اول : تاریخ عمومی خراسان و مشهد . فصل دوم : نفوذ و پیشرفت امر حضرت باب در خراسان . فصل سوم : نیشابور و مؤمنان اولیه آن . فصل چهارم : اوضاع امری تربت حیدریه و شهدای خمسه آن ، اوضاع امری توابع تربت (مهنه ، خیر آباد ، حسن آباد ، عبدالله آباد و دوغ آباد زاوه) . فصل پنجم : شرح احوال شیخ احمد معلم ، ضوضای حصار و نامق ، شهادت ملاعلی و فوت معلم ، وقایع حصار نامق تا سنه ۱۳۱۵ ق . شهادت حاجی محمد (خادم معلم) ، حوادث دوران مشروطیت و شهادت جمعی از بهائیان . فصل ششم : فاران و توابع آن ، خانواده شاه خلیل الله بیگ ، اوضاع امری بجستان ، کرن آباد و جویمند . فصل هفتم : حوادث امری طبس ، خانواده عماد الملک ، ضوضای ۱۳۱۲ ق . فصل هشتم : اوضاع امری بشرویه ، دوره قبل و بعد از ملا حسین تا اعلان ظهور حضرت بهاء الله ، ضوضای ۱۳۱۶ ق . ، خانواده ملا حسین ، روحانیه خانم و حاج میرزا حسین رئیس . فصل نهم : انتشار شریعت بیان و آئین بهائی در قائنات ، جناب نبیل اکبر ، بلوای سرچاه ، آقا سید یعقوب محمودی ، ضوضای درخش ، ضوضای مجدد سرچاه و انتشار امر در خوسف . فصل دهم : اوضاع امری سیستان و زاهدان ، شرح احوال حاج محمد خان بلوچ . این تاریخ مستند ، معتبر و حائز کمال اهمیت است .

فیضی ، ابو القاسم . داستان دوستان . طهران : ۱۳۴۶ ش . ۱۱۴ ص .
در این کتاب شرح احوال بعضی از مؤمنان و مبلغان دوران حضرت بهاء الله مانند حاج محمود قصابچی ، جلیل ، استاد اسمعیل عبودیت و دیگران آمده است .

فیضی ، ابو القاسم . پیام دوست و بهار ۱۲۰ . ایران : ۱۳۴۳ ش . ۱۰۲ ص .
نویسنده در قسمت اول کتاب ، به شرح سفرهای خود به نقاط مختلف جهان پرداخته و پیشرفت شریعت بهائی را در آن شهرها توضیح داده . در قسمت دوم ، خاطرات خود را از تشکیل اولین مؤتمر بین المللی بهائی برای انتخاب بیت العدل اعظم توشته است .

فیضی ، ابو القاسم . بزرگ . طهران : ۱۹۷۲ م . ۲۱ ص .

نویسنده خاطرات خود را در باره دوست صمیمی خویش، دکتر بزرگ همتی نوشته و خدمات او را در آلمان توصیف کرده و واقعه ارتحالش را توأم با احساسات قلبی ذکر نموده است.

فیضی، ابوالقاسم. خانم ملکوت (امیلیا کالینز). ۱۲۴۲ ش. ۵۳ ص.
نویسنده شرح احوال برجسته امیلیا کالینز و سفرها و خدمات و تبرعات سخاوتمندانه اش را نوشته است. توجهات و مراحم حضرت شوقی ربّانی را به معزی الیها توضیح داده. مطالبی پیرامون ارتحال این بانوی مکرم مرقوم داشته است.

فیضی، محمدعلی. حیات حضرت عبد البهاء. ایران، ۱۳۵۱ ش. ۳۷۹ ص. تجدید طبع در آلمان در ۱۹۸۶ م.

این کتاب که بمناسبت پنجاهمین سال رحلت حضرت عبد البهاء مرقوم گردیده است، شامل شرح حیات و آثار و وقایع دوران آن حضرت است. در این کتاب بیشتر به مطالب بعد از سال ۱۸۹۲ م. (رحلت حضرت بهاء الله) توجه شده است. اکثر مندرجات قبلاً در سایر منابع آمده.

فیضی، محمدعلی. حضرت بهاء الله. طهران: ۱۳۴۸ ش. ۳۱۰ ص. تجدید چاپ: آلمان ۱۳۷۰ ش.

شرح حیات دنیوی حضرت بهاء الله، تفصیل سفرها، سرگونی ها و ارتحال آن حضرت مرقوم و بعضی از آثار مبارکه از قبیل سورة الصبر، کتاب عهدی، لوح بشارت و چند اثر دیگر نیز اضافه شده است.

فیضی، محمدعلی. حضرت نقطه اولی. ایران: ۱۳۵۵ ش. ۳۹۶ ص.
دوران شیخیه، شرح زندگانی عنصری حضرت باب (۱۲۶۶-۱۲۳۵ ق.) و وقایع تاریخی مربوط به دور بیان نگاشته شده و تعدادی از آثار آن حضرت اضافه گردیده است. بعلاوه از شرح احوال مؤمنان مشهور آن دوران از جمله: سید یحیی دارابی، حجت زنجانی، ملاحسین بشرویه ای و دیگران صحبت به میان آورده و بعضی نکات تاریخی مانند انتقال عرش حضرت باب تشریح شده است.

فیضی، محمدعلی. نیریز مشک بیز. طهران: ۱۳۵۲ ش. ۱۲۴ ص.
سرگذشت سه واقعه اسف بار این شهر (۱۲۶۶، ۱۲۶۸، ۱۳۲۷ ق.)، شرح جان نثاری یاران و مصائب وارده بر آنان جمع آوری گردیده و عکس الواح مبارکه و اسناد تاریخی ضمیمه شده است. بعلاوه

بخشی از تفسیر سورة کوثر ثبت گشته است. مطالب تاریخی تازه بندرت در کتاب آمده است.

فیضی، محمدعلی. کتاب خاندان افنان. ایران، ۱۳۵۰ ش. ۲۹۳ ص.

این کتاب در شرح احوال بستگان حضرت باب است که به 'افنان' ملقب اند. نام بستگان حضرت باب را از جانب پدر و مادر ذکر کرده و اولاد و احفاد آنان را مشخص نموده. و در باره شجره نامه خاندان افنان توضیحاتی داده است. عکس های قدیمی و مدارک تاریخی که در این کتاب از آن ها استفاده شده، از طرف میرزا حبیب الله افنان و ابو القاسم افنان در اختیار نویسنده قرار گرفته است.

قائمی، آقا محمد (نبیل). تاریخ بدیع بیانی. تاریخ تحریر: شعبان ۱۲۹۹ ق. خطی، ۳۶۳ ص. این کتاب در حقیقت تصحیح تاریخ مانکجی میباشد که بقلم توانای فاضل تحریر گردیده. بعضی از مضامین 'تاریخ جدید' را حذف، و مطالب موثقی را بر آن اضافه نموده است. مثلاً عین نامه جناب محمد علی زنوزی را که خطاب بپیرادرش و چند روز قبل از شهادتش نوشته، نقل کرده است. نبیل اکبر به آخر این کتاب، مطالب استدلالی محکم و متینی من جمله، بحث مفصلی در مورد شهادت حضرت باب که بر خلاف موازین شرع حضرت خیر الانام (ص) واقع گردید اضافه نموده است.

قابل آباده ای، عباس. تاریخ آقا میرزا قابل آباده ای. تاریخ تحریر: ۱۳۰۷ ش. خطی، ۱۶۴ ص.

نویسنده حیات شیخ احمد احسائی (ص. ۲-۳)، دوران سید کاظم رشتی (ص. ۶-۳)، تبعیدهای حضرت باب (ص. ۶-۲۶)، شرح احوال جنابان ملاحسین و قدوس (ص. ۶۱-۵۱)، حیات وحید دارابی (ص. ۶۱-۵۱)، شهادت حضرت باب (ص. ۶۳-۶۱)، گرفتاری حضرت بهاء الله (ص. ۷۲-۶۴)، دوران حضرت بهاء الله و حضرت عبد البهاء (ص. ۹۴-۷۲)، نقض و اقدامات عبد الحسین آواره (ص. ۱۰۴-۹۹) را مرقوم داشته است. و قسمتی را به شرح احوال شهدای بهائی در مناطق مختلف ایران اختصاص داده است. این کتاب تاریخی است بسیار قابل توجه، خصوصاً که مطالب آن در بعضی موارد با سایر تواریخ متفاوت است. فی المثل، صورت اسامی حروف حی (ص. ۱۵-۱۴) با صورتی که در تواریخ دیگر آمده است، مطابقت ندارد.

قابل آباده ای، عباس. شرح منظوم شهادت شهدای حصار و نامق خراسان. خطی.

قابل آباده ای شرح شهادت شهدای حصار و نامق را بصورت نظم بیان کرده است.

قابل آباده ای، عباس. تاریخ امری آباده و توابع. تاریخ تحریر: ۱۳۰۴ ش. خطی، ۱۷۸ ص. نویسنده در این کتاب در ۲۱ فصل تاریخ دیانت بهائی را در شهر آباده و مناطق اطراف از سال ۱۲۳۰ ش. تا زمان تحریر نوشته است. مقدار زیادی از مطالب این تاریخ همان است که در رساله ' تاریخ آباده ' که از همین نویسنده می باشد با جزئی تفاوت هائی آمده است. آثار و الواح را ضمیمه نموده است.

قابل آباده ای، عباس. تاریخ امری آباده. تاریخ تحریر: ۱۳۴۴ ق. خطی، ۱۴۷ ص. قابل آباده ای به در خواست مؤسسات بهائی، با کمک عده ای از قدمای جامعه، خاطرات و اطلاعات عده ای را در ذیل ۱۴ فص جمع آوری نموده و وقایع مربوطه را از سال ۱۲۶۸ تا ۱۳۴۲ ق. نوشته است. در پایان رساله کیفیت تأسیس دو مدرسه بهائی بنین و بنات را بسال ۱۲۹۹ ش. در آباده تشریح کرده و متذکر می گردد که این اقدام حسب الامر حضرت عبد البهاء انجام گرفته است. بعلاوه آثار مبارکه را در هر مورد ثبت کرده و از این مجموعه یکی از جامع ترین تاریخ های محلی را فراهم نموده است.

قابل آباده ای، عباس. تاریخ وقایع هرمزک. تاریخ تحریر: ۱۳۰۴ ش. ۱۰ ص. نویسنده وقایع امری و اقبال و ایمان اشخاص را در قصبه هرمزک یزد شرح داده و بلائیای وارده را ذکر نموده است. دو صفحه پایان، توقیع حضرت شوقی ربانی خطاب به قابل آباده ای مرقوم گشته.

قابل آباده ای، عباس. تاریخ امری عز آباد. تاریخ تحریر: ۱۳۰۴ ش. خطی، ۳۵ ص. قابل که به منظور انتشار دیانت بهائی به عز آباد رفته بود بنا به خواهش محفل روحانی، و پس از تحقیق از معمرین، تاریخ امری عز آباد، شرف آباد و مهدی آباد را نوشت و تشکیل محافل این سه ناحیه را که بدستور حضرت عبد البهاء در ۱۳۲۲ ق. انجام گرفت، شرح داده است. بیشتر این تاریخ در مورد شهدای آن ناحیه است.

قابل آباده ای، عباس. تاریخ امری حسین آباد یزد. تاریخ تحریر: ۱۳۰۵ ش. خطی، ۷۱ ص. قابل در این رساله وقایع امری حسین آباد یزد را با صورت اسامی احبّا نوشته، اقبال و ایمان مؤمنان را از سال ۱۳۰۰ ق. شرح داده است.

قابل آباده ای، عباس. تاریخ امری علی آباد یزد. تاریخ تحریر: ۱۳۰۵ ش. خطی، ۲۱ ص. قابل آباده ای که در سال ۱۳۰۵ ش. به منظور انتشار و ابلاغ دیانت بهائی به علی آباد رفته بود، بر حسب تقاضای محفل روحانی، اوضاع امری علی آباد را بعد از مصاحبه و تحقیق از قدمای بهائی جمع آوری کرده و برشته تحریر در آورده است.

قابل آباده ای، عباس. شرح تاریخ جناب میرزا قابل آباده ای در باب یزد. تاریخ تحریر: ۱۳۰۷ ش. خطی، ۱۹ ص.

نویسنده در طول یکسال اقامت خود در شهر یزد وقایع تاریخی شریعت بهائی آن محل را از دوره بیان تا تاریخ تحریر نگاشته و تعداد زیادی از نفوس سر شناس را معرفی کرده است.

قباد، اسفندیار. خاطرات اسفندیار قباد. ایران: ۱۳۵۴ ش. ۴۳۳ ص. نویسنده در ژانویه ۱۹۶۱ م. بهنگام اقامت در ترکیه شرح احوال شصت و شش ساله خود را نوشته و کیفیت اقبال و ایمان خویش و وقایع بعدی را توضیح داده است. شرح حال همسرش، پریزاد قباد را نیز اضافه نموده و نوشته است که در جون ۱۹۲۴ م. به حیفا مسافرت کرده و به حضور حضرت شوقی رتانی و حضرت ورقه علیا (صبیه حضرت بهاء الله) بمدت ۹۵ روز مشرف گشته است. در این کتاب خاطرات مهمی از حضرت ورقه علیا نقل شده است.

قدیمی، دکتر ریاض. جمال ابهی، حضرت بهاء الله. چاپ کانادا (دانشگاه تورانتو)، ۱۹۹۱ م. ۱۹۹ ص.

این رساله بار اول در ۱۹۸۴ م. بصورت فتوکوپی منتشر شد و سپس در ۱۹۸۶ م. در هندوستان، و در ۱۹۹۱ م. در کانادا طبع گردید. در این کتاب ضمن شرح حیات دنیوی حضرت بهاء الله، مقداری از آثار و تعالیم مبارکه با استفاده از منابع موجود نقل گردیده است.

قدیمی، دکتر ریاض. سلطان رسل، حضرت ربّ اعلی. کانادا: ۱۳۶۷ ش. ۸۴ ص. این رساله که با استفاده از منابع تاریخی در شرح حیات و رسالت حضرت باب تهیه شده است، ابتدا در جولای ۱۹۸۴ م. بصورت سخنرانی پخش شد (۴۴ ص.) و بعداً در دو نوبت چاپ و منتشر گردید.

قزوینی، ملا جعفر. تاریخ. تحریر: ۱۲۹۳ ق. خطی، ۵۲ صفحه.

قزوینی در حدود ۱۲۲۲ ق. متولد شد. او ضمن شرح حیات خویش وقایع مهمی را هم که تا سال ۱۲۹۳ ق. پیش آمده بود و خود ناظر و شاهد آن ها بوده نوشت ولی متأسفانه قسمت عمده نوشته هایش از بین رفت. از جمله ملاقات با حضرت باب در یکی از منازل نزدیک قزوین، خاطراتش از شیخ احمد احسانی، سید کاظم رشتی، سید یحیی وحید، قره العین، ملا حسین بشرویه ای و سایر مشاهیر بابیه. قزوینی واقعه تیر اندازی به ناصر الدین شاه را بیان کرده. این رساله به ضمیمه چاپ اول تاریخ سمندر منتشر شده است.

قزوینی، حاجی نصیر. تاریخ قلعه شیخ طبرسی. ۱۹ ص. مستقلاً طبع نشده است. حاجی نصیر قزوینی از اصحاب قلعه طبرسی بود که جان به سلامت در برد. ولی بعداً در رشت به زندان افتاد و در آنجا بسال ۱۳۰۰ ق. رحلت کرد. وی شرح زندگانی خود و وقایع امری را مشروحاً نوشته است. قسمت اعظم نوشته هایش مربوط به وقایع مازندران میباشد. شرح وقایع قلعه شیخ طبرسی به خط نویسنده موجود است. مختصری از این خاطرات در چاپ اول تاریخ سمندر درج شده است.

قناد شیرازی، آقا رضا. خاطرات. خطی. نویسنده در حدود ۱۸۸۴-۵ م. به درخواست نبیل زرنندی، خاطرات خود را از دوره بغداد نوشته است. وی در آن هنگام در نزدیکی محل اقامت حضرت بهاء الله ساکن بوده است. نامبرده همواره در رکاب مبارک مسافرت کرده تا به عکا وارد شده است. این خاطرات از نظر شرح وقایع دوران مبارک حائز اهمیت خاصی است.

کاشانی، میرزا محمد اسمعیل (ذبیح، انیس). مثنوی. خطی، ۴۳۸ ص. تاریخ تحریر حدود ۱۸۸۰ م.

این مثنوی که به تخلص ها یا نامهای مستعار 'عارف' و 'فانی' سروده شده در هفت دفتر آمده است (قسمتی از دفتر اول، مفقود الاثر شده است). مطالب عرفانی همراه مباحث تاریخی است. بسیاری از خاطرات خود را از ایام سال های اولیه دور بیان تا دوران حضرت بهاء الله در عکا به نظم کشیده از برادران خود نیز یاد نموده و شرح حیات آنان را در اشعارش گنجانیده است.

کاشانی، میرزا آقا جان (خادم الله). استنطاقیه جمال مبارک. خطی، ۸ ص. میرزا آقا جان شرح کشته شدن سه نفر از پیروان یحیی را بتوسط چند نفر از پیروان بیان که در عکا

در سال ۱۸۷۲ م. واقع گردید در این اوراق آورده است. وی جریان احضار حضرت بهاء الله و بعضی از بستگان را به شهربانی عکا توضیح میدهد. با احتمال زیاد این چند صفحه را حسب الامر حضرت بهاء الله نوشته است.

کاشانی، حاجی میرزا جانی. نقطه الکاف. انگلستان: ۱۹۱۰ م. ۴۷۰ ص. این کتاب از تواریخ اولیه و معتبر دور بیان محسوب است که بوسیله آدوار براون، با تغییرات و تحریفاتی چاپ گردید. چون در بعضی موارد به وقایعی اشاره شده که بعد از شهادت میرزا جانی (۱۸۵۲ م.) اتفاق افتاده، احتمالاً پاره ای از مطالب به وسیله برادر میرزا جانی، میرزا اسد الله ملقب به ذبیح نوشته شده است. اصل کتاب (خطی) موجود است. مقدمه کتاب (۷۸ صفحه) نوشته محمد قزوینی است که از پیروان یحیای مشهور بوده است. براون خلاصه مقدمه را ترجمه و به کتاب ضمیمه کرده است.

کربلانی، قتیل ابن. رساله. تاریخ تحریر ۱۲۶۳ ق. مندرج در ظهور الحق، جلد ۲، صفحه ۵۰۲ تا ۵۳۲.

اسم اصلی نگارنده معلوم نیست ولی از متن رساله پیداست که مؤلف از اصحاب سید کاظم رشتی بوده است. نویسنده گفتگوهای پیروان سید کاظم، پس از رحلت نامبرده و وقایع عتبات را نوشته و حرکت عده ای از شاگردان جناب سید را از کربلا به منظور عرفان قائم موعود شرح داده است. مقدار زیادی از این رساله، در بیان علل عدم اقبال و ایمان بعضی از پیروان شیخ احمد احسائی است.

کلپایگانی، میرزا ابوالفضل و سید مهدی. کشف الغطاء عن حیل الاعداء. تاشکند: بدون تاریخ. ۴۶۹ ص.

میرزا ابو الفضل در اواخر ایامش، حسب الامر حضرت عبد البهاء، نوشتن این کتاب را در رد و بطلان شبهات کتاب نقطه الکاف و حقیقت احوال پیروان یحیای مشهور شروع کرد ولی بعد از نگارش ۱۳۲ صفحه رحلتش اتفاق افتاد. ناچار بقیه کتاب را سید مهدی کلپایگانی، با مساعدت چهار ایادی امر الله و نعیم سدهی در ایران به پایان رساند. این کتاب که در تاشکند به طبع رسیده است غلط های چاپی فراوان دارد. ابو الفضائل اطلاعات جالب و مهمی، بخصوص در مورد حاج سید جواد کربلانی و حاجی میرزا جانی کاشانی در اختیار خواننده گذاشته است.

گلپایگانی، میرزا ابوالفضل. تفصیل شهادت حاج محمد رضا در عشق آباد. خطی، ۲۲ ص. بدون تاریخ.

نویسنده که در زمان شهادت حاج محمد رضا در عشق آباد اقامت داشته شرح واقعه شهادت او و اتفاقات بعدی را مرقوم نموده.

گلپایگانی، میرزا ابوالفضل. تاریخ ظهور دیانت حضرت باب و حضرت بهاء الله. به خط مؤلف. ۱۲۶ ص. بدون تاریخ، در گرین ایگر امریکا نگاشته شده است.

نویسنده ابتدا به نگارش تاریخ زندگانی حضرت باب پرداخته و سپس از بعثت مبارک صحبت کرده است. وقایع اصفهان و اقامت حضرت باب در منزل امام جمعه و منوچهر خان معتمد الدوله را نگاشته و تذکر داده است که بعد از رحلت معتمد الدوله، حضرتش را به طهران اعزام داشتند و به آذربایجان تبعید کردند و بالاخره شهادت مبارک را در تبریز تعریف کرده است. وقایع مازندران و تبریز و زنجان را به اختصار بیان نموده و در باره حیات حضرت بهاء الله، حبس سیاه چال، تبعید به بغداد، اسلامبول، ادرنه و عکا بالنسبه مفصل سخن گفته است.

گلستانه، ماه مهر. پروازها و یادگارها. امریکا، ۱۹۹۳ م.

این کتاب مصور شرح حال ۲۱۵ تن از بهائیان ایران است که از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۱ ش. به علت انتساب به شریعت بهائی، در ایران به شهادت رسیده اند. این کتاب از جهت نقاشی هائی که در آن گنجانده شده، از آثار هنری جامعه کنونی امر بهائی محسوب می شود.

کلکار، یعقوب. خاطرات. خطی.

نویسنده که سال ها در عکا باغبان باغ های متعلق به جامعه بهائی بوده است خاطرات و مشاهدات خویش را مرقوم داشته است.

گهر ریز، هوشنگ. حروف حی. هندوستان: ۱۹۹۲ م. ۱۵۶ ص.

نویسنده ابتدا به شرح مقامات روحانی هیجده نفری که به حروف حی دور بیان معروفند پرداخته و سپس شرح احوال هر یک از آنان را از کتب مختلفه جمع آوری و ثبت نموده است. آثاری را که در باره این نفوس بدست آورده ضمیمه کرده است.

گهر ریز، هوشنگ. حواریون حضرت بهاء الله. هندوستان: ۱۹۹۴ م. ۲۱۴ ص.

نویسنده شرح احوال ۱۹ تن از نفوسی را که به حواریون حضرت بهاء الله ملقب شدند از منابع مختلفه جمع آوری کرده و این کتاب را فراهم آورده است.

لامع قزوینی، بدیعه خانم. شرح حال ملا عبد الحسین قزوینی. خطی.
بدیعه خانم قزوینی که سال ها در کاشان معلم مدرسه وحدت بشر بود، شرح حال ملا عبد الحسین واعظ قزوینی را مرقوم داشته. ملا عبد الحسین، گاه در قزوین بود و گاهی برشت و لاهیجان میرفت. وی که از معتقدان شیخ احمد احسائی محسوب، مزده ظهور حضرت موعود را از او شنیده بود. پس از استماع ندای حق مؤمن گردید. در واقعه مازندران حاضر شد ولی جناب قدوس او را مرخص کرده و به او فرمودند شدت زحمات و صدمات تو بیش از شهادت است. به قزوین بازگشت و به هدایت طالبان پرداخت. پسر عموهای او که از علمای قزوین بودند، گوری کنده و جناب ملا عبد الحسین را گرفته زنده به گور کردند. از اتفاق سرهنگی سر رسید و ملا عبد الحسین را از گور بیرون آورده به منزل خود برد. بدیعه خانم شرح احوال میرزا رجبعلی حکیم باشی سلطان آبادی را هم نوشته و خدمات و زحمات خود را نیز شرح داده.

لجنة ملی نشر معارف امری ایران. تاریخ امر بهائی، طهران، ۱۳۵۳ ش. ۶۲ ص.
در این جزوه تاریخ آئین بهائی از زمان شیخ احمد احسائی تا به هنگام نگارش بطور اختصار نوشته شده. در باره ایام زندگانی حضرت باب مطالبی گفته شده همچنین حیات حضرت بهاء الله و حضرت عبدالبهاء و حضرت شوقی ربانی را شرح داده است. مطالبی در خصوص وضع جامعه بهائی بعد از رحلت حضرت شوقی ربانی تا تشکیل بیت العدل اعظم برشته تحریر در آمده است.

مازندرانی، میرزا اسد الله فاضل. یادداشت های درسی. خطی، ۹۹ ص.
خلاصه بیانات فاضل مازندرانی در مورد تواریخ بهائی است.

مازندرانی، میرزا اسد الله فاضل. رهبران و رهروان در تاریخ ادیان. در دو جلد: جلد اول، طهران، ۱۳۵۴ ش. ۳۸۹ ص. جلد دوم، طهران، ۱۳۵۵ ش. ۵۷۰ ص.
تاریخ ادیان مهمه جهان است. فصل آخر این کتاب اختصاص به شریعت بیان و دیانت بهائی دارد و شامل مدارک و عکس های تاریخی مهمی میباشد.

مازندرانی، میرزا اسد الله، فاضل. ظهور الحق. در نه جلد. دو جلد آن به چاپ رسیده است.

مشروح ترین و جامع ترین تاریخی است که تا کنون در باره ظهور دیانت حضرت باب و شریعت حضرت بهاء الله نگاشته شده است. جلد اول، شامل حیات و آثار و اصحاب شیخ احمد احسانی و سید کاظم رشتی است. جلد دوم، مشتمل بر زندگانی دنیوی حضرت باب و شرح آثار نازله با بسیاری از اسناد مهمه تاریخی است. جلد سوم، (طبع طهران: ۱۳۲۰ ش. ۵۵۴ صفحه)، شرح مشاهیر مؤمنان دور بیان باضافه عکس و اسناد و نامه های تاریخی است. جلد چهارم (۳۹۴ صفحه خطی)، شامل وقایع دوره حضرت بهاء الله، از ۱۸۵۲ تا ۱۸۶۶ م. و بعضی از آثار مبارکه می باشد. جلد پنجم، بقیه تاریخ حضرت بهاء الله تا ارتحال مبارک را در ۱۸۹۲ م. در بر می گیرد. جلد ششم (۱۰۵۱ صفحه خطی)، شرح احوال ۱۶۳ تن از اصحاب حضرت بهاء الله است. جلد هفتم، دوران حضرت عبد البهاء از ۱۸۹۲ تا بهنگام رحلت مبارک در ۱۹۲۱ م. توضیح داده شده. جلد هشتم، که در دو قسمت، در طهران، در سال های ۵-۱۳۵۴ ش. مجموعاً در ۱۳۳۴ ص. طبع گردیده، شرح احوال ۱۵۴ نفر از مؤمنان مشهور دوران حضرت عبد البهاء جمع آوری شده است. و جلد نهم، مشتمل بر شرح دوران حضرت شوقی رتانی از ۱۹۲۱ تا اواخر سال ۱۹۵۱ م. میباشد.

مالمیری، حاج محمد طاهر. تاریخ شهادت چند نفر از احبای یزد. خطی، ۲۸ ص.

مالمیری، حاج محمد طاهر. خاطرات مالمیری. آلمان: ۱۹۹۲ م. ۳۲۷ ص.
 نویسنده چگونگی ایام جوانی و تحصیلات خود و نیز مسافرت به عکا و تشریف به حضور حضرت بهاء الله و اقامت در آن شهر و مصاحبت با یاران را شرح داده است و از صدماتی که بعد از مراجعتش به یزد، بر جامعه بهائی وارد شده سخن گفته است. مالمیری جریان مسافرت ثانی خود را به عکا و ملاقات هایش را با حضرت عبد البهاء و مراجعتش را بایران تشریح نموده و در پایان کتاب (صفحات ۲۲۲-۲۳۷)، بعضی از آثار مبارکه را که خطاب به ایشان بوده نقل کرده. شرح حال همسرش، لقاء خانم را که بقلم مشار البیهاست اضافه نموده است.

مالمیری، حاج محمد طاهر. تاریخ شهدای یزد. مصر: ۱۳۴۲ ق. ۶۲۳ ص.
 این تاریخ که در سال ۱۹۱۲ م. نوشته شده، در بیان وقایع مشهور یزد (۱۳۲۱ ق.) است که ۸۶ تن از بهائیان کشته و عده زیادی آواره و یا بی خانمان شدند. در قسمت اول کتاب، شرح مفصلی از وحید دارابی و شهادت ایشان و یارانش در نیریز بسال ۱۸۵۰ م. آمده است. وقایع ۱۸۵۲ م. نیریز را نیز مرقوم داشته. شهادت هفت نفر از بهائیان را در یزد که بسال ۱۳۰۷ ق. واقع گردید بیان کرده.

و بقیه کتاب را به شرح ضوضای معروف ۱۳۲۱ ق. یزد اختصاص داده است. مطالب این کتاب در مورد شهدای ۱۳۲۱ ق. یزد، از حدود صفحه ۸۰ ببعده، در حقیقت رونوشت کتاب تاریخ بیضاء میباشد. زیرا مالگیری در زمان آن وقایع در یزد نبوده. و از صفحه ۴۲۲ تا ۴۹۸ رونوشت شرح شهادت شهدای منشاد نوشته محمد طبیب منشادی است. ۱۰۰ صفحه آخر کتاب از روی تاریخ بیضاء نقل شده است.

مالگیری، حاج محمد طاهر. تاریخ عمومی امر در یزد. خطی، قریب ۱۰۰۰ ص. شرحی است. مفصل از زندگانی نویسنده که خود ناظر بر بسیاری از وقایع امر بهائی بوده است. بعضی از مطالب این کتاب، به کتاب چاپ شده خاطرات مالگیری نقل شده است.

ماهفروزی، علویه خانم. شرح دستگیری و شهادت ملا علیجان ماهفروزی. خطی. علویه خانم شرح واقعه گرفتاری و حبس و شهادت شوهر خود، ملا علی جان ماهفروزی را مرقوم داشته است.

محرر، سید جواد. خاطرات. خطی. نامبرده خاطرات خود را از ایام اصفهان مرقوم داشته.

محمد حسینی، نصرت الله. حضرت باب. کانادا: ۱۹۹۵ م. ۱۰۳۸ ص. کتابی است مفصل و مشروح شامل تاریخ حیات حضرت باب، مؤمنان اولیه و وقایع اتفاقیه در دوران شریعت بیان و شرح مبسوطی از آثار صادره از قلم حضرت باب.

محمودی، هوشنگ. یادداشتهائی در باره حضرت عبدالبهاء. جلد اول، طهران: ۱۳۵۳ ش. ۵۳۸ ص. جلد دوم، طهران: ۱۳۵۳ ش. ۴۹۹ ص.

این کتاب با استفاده از خاطرات عده ای که به محضر حضرت عبدالبهاء مشرف شده اند نگارش یافته است. در جلد اول، بشارات کتب مقدسه در باره حضرت عبدالبهاء، حیات آن حضرت و مسافرت هایشان به غرب نشریح شده و در جلد دوم، از ارتحال و آثار و مکتوبات آن حضرت سخن به میان آمده و قسمتی از سفرنامه مبارک نیز اضافه شده است.

مدرس، فتح الله. تاریخ امری ایران. در دو جلد، تاریخ تحریر: ۱۳۵۲ ش. خطی.

مؤلف وقایع تاریخی را بصورت تقویم در ذیل سال های متوالی، از منابع اصلی تاریخ بهائی استخراج و ثبت نموده است. مشار الیه در سال ۱۹۸۲ م. پس از تجدید نظر در مطالب کتاب قسمت هائی به آن افزوده است. جلد اول در ۴۰۰ ص.، مشتمل بر وقایع 'عصر رسولی' که حوادث را از ۱۸۴۴ تا ۱۹۲۱ م. در بر دارد. جلد دوم در ۳۷۶ ص.، در باره حوادث 'عصر تکوین' که از ۱۹۲۱ م. آغاز شده و نویسنده وقایع تاریخی را تا سال ۱۹۸۲ م. نوشته است.

مدرسی جانمی، فتح الله. تاریخ مختصر نجف آباد. خطی، ۵۲ ص. نویسنده تاریخ امری نجف آباد را که در آن زمان از مراکز عمده بهائیان ایران بوده است، باختصار مرقوم داشته.

مشرف زاده، دکتر ماشاء الله. تعصب در ایران. امریکا: ۱۹۸۴ م. ۷۱ ص. نویسنده خاطرات دوران کودکی و جوانی خود را در کرمان و طهران نوشته و در چند صفحه پایان رساله شرح خروج خود را از ایران اضافه کرده است.

معین السلطنه تبریزی، حاجی محمد ابن عبد الباقی. شرح حال طاهره. خطی، ۱۴ ص. معین السلطنه شرح حیات، دوران کودکی و ازدواج طاهره را با پسر عمویش نوشته. تمایل او را به تعلیمات شیخ احمد احسانی و سید کاظم رشتی که منجر به عزیمت معظم الیها به کربلا شد شرح داده است. در باره مراجعت او به قزوین و قتل عمویش مطالبی نگاشته و دوران بدشت و محبوسیت او را در خانه کلانتر طهران توصیف نموده و بالاخره از شهادت او در باغ ایلخانی سخن گفته است. بعضی از خاطرات ملا باقر تبریزی، حرف حقی را نیز نقل کرده است.

معین السلطنه تبریزی، حاجی محمد. تاریخ معین السلطنه. تاریخ پایان تحریر: ۱۳۴۰ ق. ۵۶۶ ص.

تاریخی است مفصل که در آن ضمن استفاده از خاطرات و روایات اشخاص، حوادث و وقایع مربوط به پنج سال اول ظهور حضرت باب مشروحاً بیان شده است.

ملک خسروی، محمد علی. شرح حال چند تن از نفوس مهمه در عهد ابهی. طهران: ۱۳۵۳ ش. ۱۶۳ ص.

نویسنده شرح احوال بیست تن از مؤمنان دوره حضرت بهاء الله، از جمله: آقا بزرگ بدیع، فاضل

قائمی، میرزا محمد علی نبیل، ورقا، روح الله، میرزا اشرف آباده ای، و دیگران را نگاشته است.

ملک خسروی، محمد علی. تاریخ شهدای امر. در هشت جلد.
جلد اول: حوادث قلعه شیخ طبرسی، ایران: ۱۳۵۳ ش. ۴۵۵ ص. شرح حال جنابان ملاحسین و قدوس در ۱۰۰ صفحه، شرح وقایع قلعه، اسامی افراد حاضر در آن قلعه و نیز تعدادی از زیارت نامه هائی که بافتخار شهدا نازل شده بود. جلد دوم: مدافعان قلعه شیخ طبرسی. ایران: ۱۳۵۳ ش. ۳۲۶ ص. شرح احوال ۳۴۴ نفر از مؤمنان حاضر در قلعه. جلد سوم: حوادث طهران. ایران: ۱۳۵۳ ش. ۶۰۷ ص. شرح احوال ۷۹ تن از شهدای طهران مانند شهدای سبعة ۱۲۶۶ ق. و قرة العین. جلد چهارم: تاریخ شهدای یزد. خط نویسنده، ۹۰۰ ص. نویسنده با استفاده از منابع مختلف، تاریخ کامل شریعت بهائی را در یزد تا پایان قرن اول بهائی و نیز اسامی و شرح احوال ۱۲۷ تن از شهدای یزد و توابع را نوشته است. جلد پنجم: تاریخ شهدای مازندران، گیلان و قزوین. خطی، شرح احوال شهدای نقاط مذکور (بغیر از شهدای قلعه) تا زمان معاصر مرقوم شده است. جلد ششم: تاریخ شهدای نیریز. جلد هفتم: تاریخ شهدای خراسان. شامل شرح حال کلیه شهدای خراسان تا پایان قرن اول است. جلد هشتم: تاریخ شهدای کرمان و فارس.

ملک خسروی، محمدعلی. اقلیم نور. ایران: ۱۳۴۱ ش. ۲۶۶ ص.
در این کتاب، اقلیم نور و بستگان حضرت بهاء الله مشروحاً معرفی گردیده اند. اشتباهات بعضی از کتب تاریخی تصحیح شده اند. این کتاب در چهار قسمت است. ۱: وضع جغرافیائی و کشاورزی و اقتصاد نور. ۲: تاریخ امر در نور، احوال مؤمنان اولیه، حوادث تأکر، معرفی خانواده حضرت بهاء الله تا حضرت شوقی ربانی. ۳: شجره نامه و بستگان مبارک. ۴: عکس مهرها و دستخط های مبارک و عکس های دیگر. سال ها بعد، نویسنده مطالب زیادی را به این کتاب اضافه کرده که متجاوز از ۱۰۰۰ ص. گشته و تا کنون طبع نشده.

منیره خانم. مختصری از تاریخ حیات و تشرف به ارض اقدس. حیفا: ۱۹۳۴ م. ۴۱ ص.
منیره خانم (حرم حضرت عبد البهاء) شرح مختصری از ایام طفولیت خویش در اصفهان و دریافت خبر مسافرت به عکا و ازدواج با حضرت عبد البهاء را مرقوم داشته اند. بعلاوه از سفر به شیراز و ملاقات حرم حضرت باب نیز صحبت کرده و بالاخره ورود به عکا و دوران پنج ماهه قبل از ازدواج را توضیح داده اند. ۱۴ صفحه پایان رساله، تضرعات یا مناجات های معزی الیهاست.

مؤلف نامعلوم (۱). (احتمالاً نوشته حاج محمد طاهر المامیری می باشد). شرح حال نه نفر از احبای اولیه پارسی. ۱۷ ص.

این نه نفر عبارتند: شاه سیاوخش مهرگان، استاد جوانمرد شیرمرد، شهریار خداداد عمو اقلی، جمشید خداداد حکیم، اریاب جمشید، مهران رستم دینیار مریا بادی، جمشید مهرگان قاسم آبادی، هرمزدیار خدابخش، اسفندیار کوچه بیگی.

۱- همچنانکه میدانیم در اوائل دوران حضرت شوقی رتانی از محافل روحانی در سر تا سر ایران تقاضا گردید که تاریخ شریعت بهائی در آن شهر ها نوشته شود. بسیاری از محافل روحانی با مساعدت قدمای اصحاب وقایع تاریخی محل خویش را نگاشتند که بعضی از آن ها را تحت عنوان ' مؤلف نامعلوم ' آورده ایم.

مؤلف نامعلوم: تاریخ امر در نجف آباد. تاریخ تحریر ۱۳۵۳ ش. خطی، ۱۰۷ ص.

مؤلف نامعلوم: تاریخ امری لاهیجان. خطی، ۷۳ ص.

مؤلف نامعلوم: چهار سال و نیم در نجف آباد. خطی، ۴۹ ص.

مؤلف نامعلوم. مجموعه تواریخ نور.

مؤلف نامعلوم. وقایع تاریخیه ... بر احبای آلهی در آباده.

مؤلف نامعلوم: تاریخ امری کرمان.

مؤلف نامعلوم: تاریخ امری اصفهان. خطی ۷۷ ص.

مؤلف نامعلوم: تاریخ امری قزوین. خطی، (شاید به قلم طراز الله سمندری باشد)

مؤلف نامعلوم. تاریخ امری سنکسر. تاریخ تحریر: ۱۳۱۱ ش. خطی، ۳۵ ص.

در این رساله شرح احوال و اسامی فرزندان چهار تن از افراد وارسته را که سال‌ها بشارت طلوع صبح ظهور را بمردمان میدادند آمده است. از افرادی که از سنگسر و شهمیرزاد به قلعه شیخ طبرسی رفته‌اند نیز نام برده شده است.

مؤلف نامعلوم. تاریخ وقایع زنجان.

مؤلف نامعلوم: تاریخ امری رشت. خطی، ۸۱ ص.

مؤلف نامعلوم. تاریخ امری اصفهان. خطی.

در این کتاب شرح حال جناب سید جواد محرز، آقا سید عبد الرحیم (اسم الله الرحیم)، آخوند ملا کاظم، آقا سید علی زرگر، حاجی محمد رضا که در عشق آباد شهید گردید، سلطان الشهداء، محبوب الشهداء و میرزا اشرف شهید آمده است. واقعه سال ۱۳۲۱ ق. حوادث تحصن بهائیان در قنسولخانه، شهادت آقا سید ابوالقاسم مارنونی، احوال میرزا اسد الله، وزیر ظل السلطان، نیز بیان شده است.

مؤید، دکتر حبیب. خاطرات حبیب. جلد اول، طهران: ۱۳۴۱ ش. ۵۴۴ ص. جلد دوم، طهران ۱۳۵۲ ش. ۴۱۲ ص.

در جلد اول، نویسنده به شرح تحصیلات خود در بیروت و سپس به بیان روزگاران اقامت خویش در عکا و حیفا که در خدمت حضرت عبد البهاء گذرانده می‌پردازد. بسیاری از بیانات شفاهی آنحضرت را ثبت می‌نماید و مختصری هم در باره مسافرت‌های خود اضافه می‌کند. در جلد دوم، نویسنده سفرهای خود را به اروپا خصوصاً به آلمان که حسب الامر حضرت عبد البهاء انجام گرفته شرح داده است که بالمآل به مصر رفته و بعد به عکا باز گشته است. نویسنده شرح مکاتبات خود را با میرزا ابو الفضل و دیگران نیز ثبت کرده است. بعلاوه خاطراتی را که از ساختمان مقام اعلی و انتقال عرش حضرت باب در سال ۱۹۰۹ م. داشته است خاطر نشان می‌سازد.

مؤید، دکتر حبیب. شرح حال جناب میرزا یعقوب متحده (اسمعیل زاده). ایران: ۱۳۲۸ ش. ۷۸ ص.

نویسنده، زندگانی یعقوب متحده، آخرین شهید دوره حضرت عبد البهاء و کیفیت شهادتش را

نوشته است. در آخر کتاب، در باره میرزا مراد مؤید و آقا بابا خان گوهری، شهدای کرمانشاه، شرح حال میرزا خدابخش را نیز مرقوم داشته است.

موقرالذوله، روزنامه. ۲۸۰ ص. خطی.

نامبرده علاوه بر یادداشت وقایع روزانه مربوط به سال های ۱۳۳۴ تا ۱۳۳۹ ق.، شرح ملاقات های سیاسی خود را با امرای کشوری نیز ثبت نموده است.

مهرابخانی، روح الله. قصه عشق میرزا محمدعلی زنوزی. آهنگ بدیع: سال ۳۲، ص. ۲۳-۳۷، و نسخه خطی نعیم ریحانی در ۸۱ ص.

این رساله که حاوی مطالب جالب تاریخی است در شرح احوال میرزا محمد علی زنوزی ملقب به انیس می باشد که همراه حضرت باب شهید گردید.

مهرابخانی، روح الله. تاریخ شهادت دکتر برجیس. خطی.

نویسنده که در زمان شهادت دکتر برجیس در کاشان بوده، شرح شهادت معزی الیه را نگاشته است. دکتر سلیمان برجیس از اطبای معروف کاشان و به بهائی بودن مشهور بود. در بهمن ۱۳۲۸ ش. عده ای با توطئه قبلی نامبرده را بوضع فجیع شهید کردند. نویسنده انعکاس این خبر را در جرائد داخلی و خارجی شرح داده است.

مهرابخانی، روح الله. خاندان سادات خمس. آلمان: مؤسسه عصر جدید، ۱۳۷۳ ش. ۱۲۷ ص.

این کتاب دارای سه قسمت است: اول، تاریخ زندگانی پنج برادر که بسال ۱۲۹۶ ق. به شریعت بهائی مؤمن و به برادران خمس معروف شدند. و نیز شرح زندگانی اولاد و احفاد آنان از صفحه ۱۳ تا ۸۷. دوم، الواح نازله بافتخار این خانواده از صفحه ۸۸ تا ۱۱۶. سوم، از صفحه ۱۱۸ تا ۱۲۷، شرح حال بهمن سمندری است که در مارس ۱۹۹۲ در طهران شهید گردید.

مهرابخانی، روح الله. شرح احوال جناب میرزا ابوالفضائل کلپایگانی. ایران، ۱۳۵۴ ش. ۴۸۸ ص. شرح احوال خانواده ابوالفضائل، ایام کودکی، دوران جوانی، تحصیلات عالی و تفصیل اقبال و ایمان وی را بعلاوه سفرهای تبلیغی اش را جمع آوری و بالاخره شرح رحلت او را بنگارش در آورده. بعضی از آثاری که در باره او وجود داشته ضمیمه نموده است. این کتاب، بعد از تجدید نظر در

بسیاری از مطالب آن باضافه مرقومات میرزا حیدر علی اصفهانی، در سال ۱۳۶۸ ش. در آلمان، در ۴۸۴ صفحه، به چاپ رسید. شرح مشروحی از آثار قلمی ابوالفضائل و ردیه هائی که علیه آثار قلمی او نوشته شده به کتاب افزوده است.

مهرابخانی، روح الله. تاریخ امری بهمینمیر. خطی.
این کتاب شامل شرح وقایع قلعه شیخ طبرسی می باشد.

مهرابخانی، روح الله. ارمغان سفر. خطی.
نویسنده در این سفر نامه از خاطرات سفرهای تبلیغی خویش در ایران صحبت می کند.

میرزا حی، حاجی داود. شرح تصدق. طهران: آهنگ بدیع، شماره ۱۲، سال ۲۶، صفحات ۳۸۸-۳۹۰

نویسنده که از کلیمی های کرمان بوده است، برای تحصیل فقه و شرعیات دیانت یهود به فلسطین رفته و در ۱۹۲۱ م. با حضرت عبد البهاء ملاقاتی داشته که منجر به اقبال و ایمانش میگردد. وی چند سال بعد، به فیض زیارت حضرت شوقی رتانی نیز فائز می شود.

میلانی، میرزا محمد حسین. تاریخ امری آذربایجان. خطی.
این رساله شامل دو قسمت است که در قسمت اول، شرح وقایع دوران بیان در آذربایجان و در قسمت دوم، توضیحاتی در باره تاریخ میرزا حیدر علی اسکوتی ذکر گردیده است.

ناطق اصفهانی، آقا محمد. تاریخ امری کاشان. تاریخ تحریر: فروردین و اردیبهشت ۱۳۰۹ ش. خطی، ۶۹ ص.

ناطق اصفهانی سفر جناب باب الباب را به کاشان در سال ۱۲۶۱ ق. که حسب الامر حضرت باب صورت گرفته شرح داده و می نویسد که باب الباب از اصفهان به کاشان وارد شد و با حاجی میرزا جانی کاشانی و حاجی ملامحمد نراقی، مجتهد مشهور، ملاقات کرد و دیانت جدید را ابلاغ نمود. ورود حضرت باب بسال ۱۲۶۳ ق. به کاشان و اسامی افراد مؤمن سال ۱۲۶۵ ق. را نیز ثبت کرده و از افرادی که به بغداد رفته و به حضرت بهاء الله ایمان آوردند نام برده است. بعلاوه شهدای خطه کاشان را معرفی نموده و از تأسیس مدرسه وحدت بشر در کاشان، بسال ۱۳۲۶ ق. صحبت کرده است.

نصیر اف، آقا علی ارباب. خاطرات. تاریخ تحریر ۱۳۴۴ ق. خطی، ۵۶ ص.

آقا علی ارباب نصیر اف فرزند حاج نصیر قزوینی، اقبال و ایمان پدر خود و شرح رفتن او را به مازندران و شرکتش را در مدافعات قلعه طبرسی نگاشته است. سپس نجات نامبرده را از آن مهالک سهمگین و اعزام او را به طهران شرح داده و نوشته است که بعد از مدتی زندانی بودن در آن شهر وی را به قزوین برده و چوب میزنند و پانصد تومان جریمه بابتی بودن را از او می گیرند و در نتیجه، هستی و دارائی اش بکلی از دست میرود. پدر و پسر در رشت گرفتار و یزندان می افتند. حاج نصیر در زندان رحلت می نماید. هنگامی که جسد وی را از زندان بیرون می برده اند، مردم کوچه و خیابان انواع و اقسام توهین ها و مصائب را نسبت به او روا می دارند. نویسنده در باره کندن چشم و بریدن گوش و قطع دست و اعضای دیگر او نیز توضیحاتی میدهد. سمندر مقداری از این اطلاعات را در تاریخ خود ثبت کرده است.

نظام الممالک تاکری، میرزا فضل الله. تاریخ امری نور. تاریخ تحریر : ۱۳۴۴ ق. قسمت اول آن ۴۰ صفحه و بخط ملک خسروی است.

نظام الممالک تاکری برادر زاده حضرت بهاء الله شرح سفر خود را به اراضی مقدسه و تشریف خویش را به محضر حضرت عبد البهاء که در سال ۱۳۳۱ ق. اتفاق افتاده است نوشته و در باره گرفتاری حضرت بهاء الله در ایام وقایع قلعه طبرسی، آزادی آن حضرت در آمل، ورود به دار کلا، تشریف علما به محضر مبارک، عداوت شیخ عزیز الله، عموی مبارک، شهادت دو نفر از دوستان، دستگیری عده ای از مرد و زن، بردن آن ها به طهران و مطالب جالب دیگری را به نگارش آورده. تمامی این رساله در ۶۹ ص. است.

نقبائی، حسام. شرح حیات و شهادت بدیع خراسانی. اطیش : بدون تاریخ، ۴۸ ص.

مؤلف مطالب تاریخی مربوط به شرح احوال و شهادت حاج عبد المجید نیشابوری (پدر بدیع) و آقا بزرگ، ملقب به بدیع را جمع و ثبت کرده است. از صفحه ۳۷ تا ۴۳، شرح شهادت جناب بدیع نوشته محمد ولیخان تنکابنی نصر السلطنه ملقب به سپهدار اعظم است. شخص اخیر الذکر خاطرات خود را از این واقعه، در هنگامی که در پاریس اقامت داشته، نگاشته است.

نقبائی، حسام. ظاهره (قرة العین). ایران : ۱۳۵۱ ش. ۱۹۸ ص.

نویسنده با استفاده از آثار بهائی و نگارشات مستشرقان و نیز نویسندگان ایرانی و عرب، شرح

احوال و زندگانی قره العین را نوشته و نمونه هائی از آثار منشور و منظوم او را ضمیمه کرده است.

نواب زاده اردکانی، صدری. تاریخ امری اردکان. خطی، ۶۱۹ ص. نویسنده انتشار شریعت بهائی را در شهر اردکان و نقاط تابع آن نوشته و عده ای از مؤمنان را معرفی نموده است.

نور، حسین علی. تاریخ وقایع اصفهان. تاریخ تحریر: صفر ۱۳۴۶، خطی، ۲۳ ص. نویسنده در این رساله مختصر، مهم و جالب ابتدا بشرح احوال آقا محمد کاظم، آقا محمد باقر و حاجی عبدالحسین که ذیل السلطان و امام جمعه اصفهان و شیخ باقر باموال آن ها طمع داشته اند، پرداخته و سپس شرح مهاجرت اجباری این مؤمنان را نوشته است. وی از احوال جنابان سلطان الشهداء و محبوب الشهداء و شرح شهادت آن ها و غارت اموالشان نیز سخن رانده است.

نور، عزت الله. خاطرات مهاجری از اصفهان. طهران: ۱۳۵۱ ش. ۹۱ ص. نویسنده خاطرات پدر خود، آقا حسینعلی نور را که شاهد شهادت دو برادر مشهور، سید حسن و سید حسین (سلطان الشهداء و محبوب الشهداء) بوده مرقوم داشته. بعضی از آثار مبارکه را ضمیمه کرده است.

نوری، میرزا بدیع الله. اعتراف نامه. ۵۷ ص. چاپ ژلاتین. جزوه ای است که میرزا بدیع الله (برادر اصغر حضرت عبدالبهاء) نوشته و فعالیت های ناقضین را علیه حضرت عبدالبهاء شرح داده و ضمناً از اعمال گذشته خود پوزش خواسته و تقاضای پیوستن به جمع ثابتان را نموده است.

نیریزی، ملا محمد شفیع. تاریخ نیریز. خطی. ۵۷ ص. ملا محمد شفیع در واقعه دوم نیریز شرکت داشته و اسیر شده است. او را همراه با سایر اسرا به طهران میفرستند و مدتی در حبس او را نگاه میدارند. وی بعد از رهائی از زندان به منظور زیارت حضرت بهاء الله به بغداد میرود. در آنجا خاطرات خود را از واقعه اول و دوم نیریز (۱۸۵۰ و ۱۸۵۲ م) می نویسد. این خاطرات منبع اصلی معلومات تبیل زرنندی در شرح وقایع نیریز بوده است. از این خاطرات بعدها در کتاب تاریخ نیریز، نوشته پسر ملا محمد شفیع استفاده شده است.

نیریزی، شیخ محمد حسین. تاریخ نیریز. تاریخ تحریر ۱۳۴۵ ق. خطی، ۲۵۵ ص. خطی. نویسنده فرزند ملا محمد شفیع نیریزی است که از روی نوشته های پدر، حوادث اول و دوم نیریز را نوشته و مقداری از خاطرات خود را اضافه کرده است.

نیریزی، میرزا محمد جعفر. جنگ نامه. خطی، میرزا محمد جعفر پسر برادر حاکم نیریز، دختر وحید دارابی را به عقد ازدواج خود در آورده، ولی اقتران واقع نگردید. (عقد نامه به خط جناب وحید موجود است). مشار الیه در واقعه اول نیریز (۱۸۵۰ م.) شرکت داشته و از دور واقعه دوم (۱۸۵۲ م.) را هم ناظر و شاهد بوده است. وی مشاهدات و خاطرات خود را به زبان شعر بیان کرده.

واعظی، عرفان. عصر رسولی و عصر تکوین. خطی. نویسنده وقایع دوران بیان و حوادث دور بهائی را در ذیل هر سال آورده است. این کتاب برای مبتدیان تاریخ مناسب است.

ورقه علیا، بهیه خانم. خاطرات حیات. بدون تاریخ، خطی، ۲۷ ص. بهیه خانم دوران کودکی و زمان رفاه زندگانی خانواده خود را قبل از واقعه ۱۸۵۲ م. (حادثه تیراندازی به ناصر الدین شاه و قتل عام بابیان)، شرح داده اند و سپس از غارت و تاراج خانه خود و ایام سخت حبس پدر، حضرت بهاء الله، در سیاه چال و نیز مسافرت جانفرسا در زمستان سخت، ایام صعب بغداد و دوری از پدر بمدت دو سال و همچنین از ایام رضوان، سفر طولانی به اسلامبول و بعد به ادرنه، سختی ها و مشقات ایام ادرنه، مسمومیت حضرت بهاء الله در آن شهر، بلایای زندان عکا، شهادت برادر کوچکتر در آن زندان، روزگاری را که در عکا و حیفاً گذرانده شرح داده اند. این کتاب یکی از معتبرترین و موثق ترین مدارک تاریخی شریعت بهائی است.

هزاری، رشید. وقایع تاریخی. خطی. مشار الیه خاطرات خود را از دوران اقامت در یزد، طهران و قزوین و نیز مهاجرت به عراق و مهاجرت و اقامت در مراکش، یادداشت کرده و بعداً حسام نقبائی آن یاد داشت ها را مرتب و منظم نموده است.

هشترودی، ملا محمد تقی. تاریخ ابواب الهدی. پایان تحریر: ۱۲۷۰ ق. خط نویسنده،

نویسنده مطالب استدلالی را همراه با شرح وقایع تاریخی که مبتنی بر مشاهدات و خاطرات شخصی است، در مورد نهضت شیخیه و انتشار شریعت بیان، در آذربایجان مرقوم داشته است. وی در بعضی موارد تقیه نموده و ایمان خویش را مکتوم داشته.

همدانی، میرزا حسین. تاریخ جدید. خطی،

میرزا حسین که در نزد مانکجی صاحب، سرپرست زردشتیان ایران، موظف بوده است، این کتاب را بنا بدستور مشار الیه، با استفاده از نقطة الکاف و گاه از زبان حاجی میرزا جانی کاشانی نوشته و صرفاً مربوط بوقایع دوران حضرت باب است. چون مانکجی صاحب نوشته های همدانی را تصحیح میکرده این کتاب به تاریخ مانکجی نیز معروف است. ادوارد براون آن را به انگلیسی ترجمه کرده و بسال ۱۸۹۳ م. با ضامی در ۵۳۷ صفحه بطبع رسانده.